

PANIEK IN DE PACIFIC

CHURCHILL VAN STREEK
VEROVERAARS MET VAKMANSCHAP
DAVERENDE OVERWINNINGEN
MOLLEN IN EEN ROTS
OP DE FIETS DOOR DE JUNGLE
BLANK ACHTER PRIKKELDRAAD

30

De aanval van de Japanners op Pearl Harbor op 7 december 1941 was — hoe uitermate belangrijk ook — niet meer geweest dan een knappe tactische manoeuvre om de Amerikaanse vloot uit te schakelen. Hawaii viel buiten de lange lijst van veroveringen die Japan op zijn programma had staan. Die lagen alle in andere richtingen: eilandengroepen aan de zuidwestelijke rand van de Stille Oceaan en het oosten en zuidoosten van het vasteland van Azië. Dáár wilde Japan zijn invloedssfeer uitbreiden. De actie tegen Pearl Harbor vormde slechts een middel om dat plan met minder risico's te kunnen volvoeren.

Op dezelfde dag dat Japan zich in de oorlog stortte — 8 december aan de westelijke zijde van de datumgrens — viel het ook een reeks andere doelen aan: de Filippijnen, Hongkong, Guam, Malakka. In Thailand hadden de eerste Japanse landingen al op 5 december plaatsgevonden.

Binnen enkele dagen werden de geallieerden geconfronteerd met een nieuwe ramp, toen op 10 december de 'Prince of Wales' en de 'Repulse' door Japanse bommen en torpedo's naar de diepte werden gezonden. De twee machtigste schepen die Engeland in de wateren rond Malakka beschikbaar had, gingen verloren voor zichzelf tot enige actie hadden kunnen overgaan. Japans oppermacht ter zee was voorlopig onaantastbaar. Ook in het luchtruim waren de Japanners al spoedig heer en meester. De Amerikaanse luchtmacht op de Filippijnen werd al in de eerste dagen van de strijd zwaar geteisterd. De toestellen van de *Royal Air Force* op Malakka — grotendeels van verouderde typen en veel te gering in aantal — vormden nauwelijks partij voor de moderne en snelle Japanse gevechtsvliegtuigen.

Zo zou de strijd beslist worden door de landstrijdkrachten. Thailand ging snel door de knieën en koos de zijde van Japan: de poging om de Birmaweg, de enige route waarlangs China nog van materieel kon worden voorzien, af te snijden, kon een aanvang nemen. Op Malakka rukten de Japanners, getraind in de techniek van het oerwoudgevecht, snel op in de richting van Singapore, de als onneembaar beschouwde eilandvesting. Binnen een week na de eerste landingen moest Singapore capituleren. De Filippijnen gingen eveneens snel verloren, al duurde de strijd op het schiereiland Bataan en vervolgens op het ook als onneembaar aangeduide eiland Corregidor tot diep in het voorjaar.

Inmiddels waren de Japanners ook geland op New Britain en op andere eilanden in de Bismarck Archipel en de Salomon Eilanden. Ze bedreigden zo zelfs Australië. De *Blitzkrieg* in de Pacific had tot resultaten geleid die zelfs de Japanners verbaasden.

A.H.P.

DE ONDERGANG VAN DE 'REPULSE'
EN DE 'PRINCE OF WALES'

CHURCHILL VAN STREEK

K. W. L. BEZEMER

Associated Press

In augustus 1941 maakte de Britse marine plannen voor het zenden van vlootversterkingen naar het Verre Oosten, waar de oorlogswolken zich steeds dreigender samenvakten. Men wilde één modern vliegkamp-schip, zes slagschepen, tien kruisers en vierentwintig torpedobootjagers naar Singapore sturen, een aanzienlijke vlootmacht. Maar door geleden verliezen en technische moeilijkheden zou de verwezenlijking van dit plan niet voor maart 1942 mogelijk zijn.

In de volgende maanden ontstond onenigheid tussen Churchill en de Britse marine-leiding over de uiteindelijke bestemming van de uit te zenden versterkingen. De marine-staf meende deze in de Indische Oceaan te

moeten concentreren, doch de eerste minister wilde reeds eerder een klein eskader snelle, moderne oorlogsschepen in Singapore stationeren, in de overtuiging dat zulks Japans agressieve neigingen zou intomen. Hij werd hierin door Buitenlandse Zaken gesteund. Toen de situatie zich in toenemende mate verscherpte, kregen Churchill en diens medestanders in zoverre hun zin, dat in de tweede helft van oktober het zeer moderne slagschip 'Prince of Wales' onverwijld naar Singapore werd gestuurd, terwijl kort daarop de slagkruiser 'Repulse' (nog uit de Eerste Wereldoorlog stammend) bevel kreeg zich daarbij te voegen. Het juist gereedgekomen grote vliegkamp-schip 'Indomitable' (23.000

ton, 70 vliegtuigen) zou zich bij deze schepen aansluiten, maar liep in de West aan de grond en moest helaas afvallen. Aan boord van de 'Prince of Wales' bevond zich de bekwame admiraal sir Tom Phillips, bestemd om opperbevelhebber te worden van de geleidelijk op te bouwen *Eastern Fleet*.

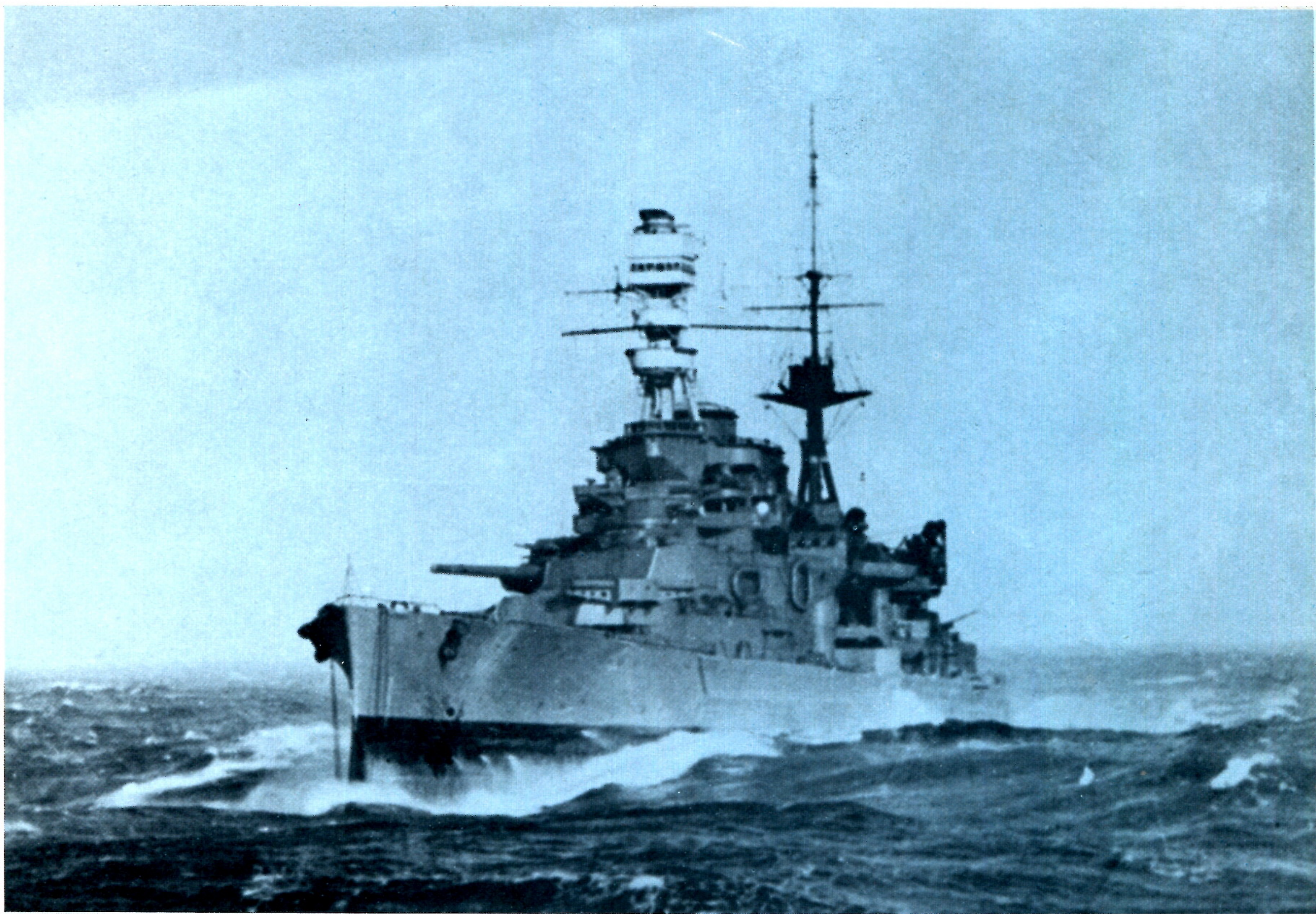
Op 2 december 1941 stoomden de twee machtige Britse schepen Singapore binnen, waar de Britse bemanningsleden, reeds aan meer dan twee jaar grimmige oorlog gewend, tot hun verbazing en teleurstelling, uiterst luchthartige landgenoten aantroffen.

De ernst van de toestand mocht dan aan de Britten in Singapore ontgaan, de Londense admiraliteit was het bang te moede. Een

koersend. De Nederlanders hadden daarvan 's ochtends het eerst melding gemaakt, maar hun berichten werden niet aan Singapore doorgegeven. De Britse vliegers verkenden 's middags echter meer naar het noorden enkele grote Japanse konvooien, door talrijke Japanse oorlogsschepen geëscorteerd. Geallieerde tegenmaatregelen bleven niet uit, waarbij ook de Koninklijke Marine schepen en vliegtuigen naar bedreigde punten zond. Er heersten grote spanning en onzekerheid, waaraan door de onverhoedse aanval op Pearl Harbor van zondagmorgen 7 december definitief en op tragische wijze een eind werd gemaakt.

De geallieerde strategen en plannenmakers

Boven: de Britse slagkruiser 'Repulse', die op 2 december 1941 samen met de 'Prince of Wales' in Singapore arriveerde, dateerde nog uit de Eerste Wereldoorlog.

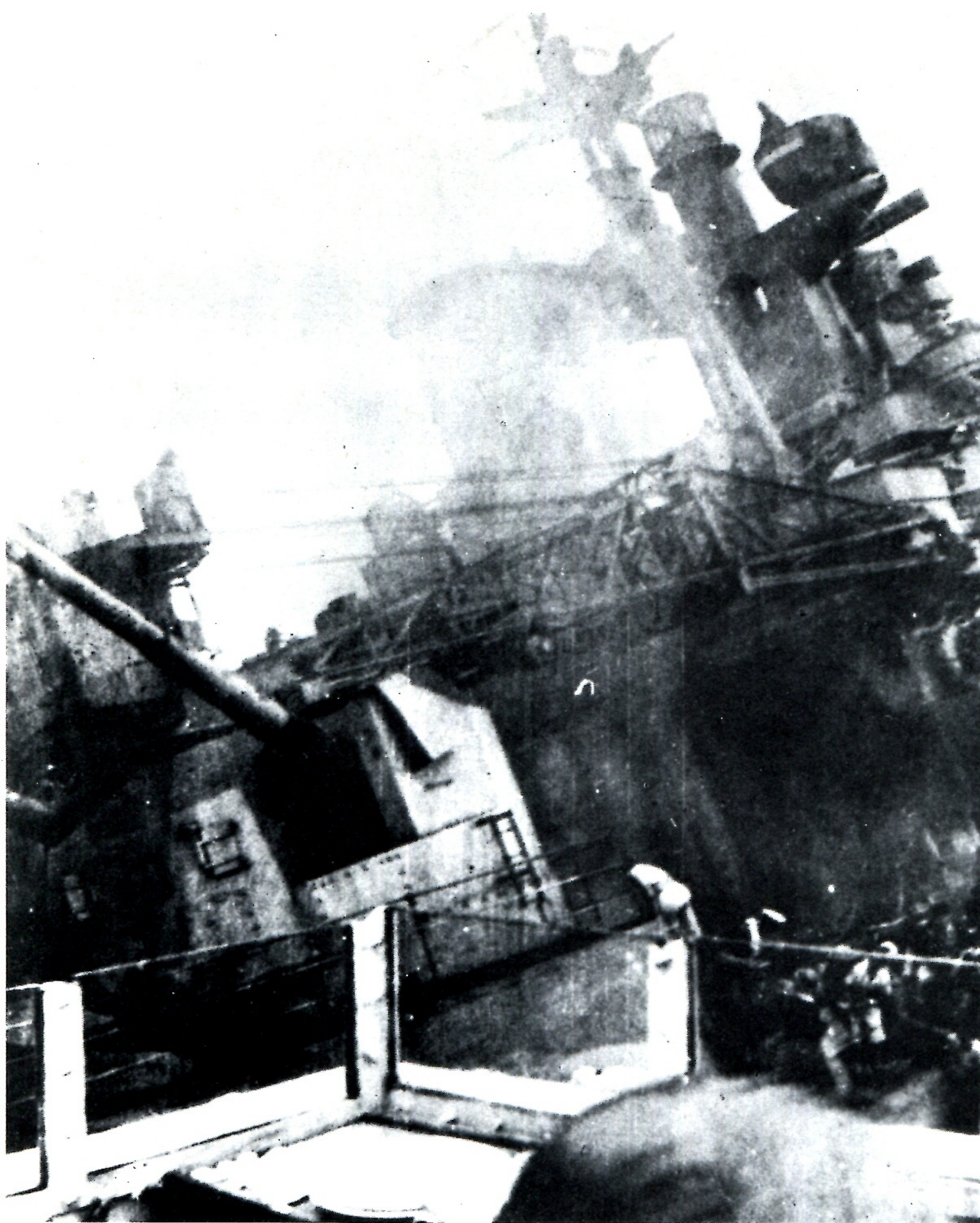
Geheel boven: de 'Prince of Wales' was een van de modernste slagschepen waarover de Britse marine in 1941 beschikte. Het verlies ervan was een uiterst zware slag.

Links: de haven van Singapore zoals de 'Prince of Wales' en de 'Repulse' die in december 1941 aantreffen. De bemanning van de schepen was verbijsterd over de grote luchthartigheid die zij bij de Britten in het bedreigde Singapore aantreffen.

dergelijke, door het ontbreken van de 'Indomitable' onevenwichtig samengestelde vlootmacht in het afgelegen Singapore te baseren was hoogst riskant. En nauwelijks daar aangekomen werd er dan ook bij admiraal Phillips op aangedrongen met zijn kapitale schepen zee te kiezen. De 'Repulse' kreeg op 5 december order naar Port Darwin in Australië te gaan, maar toen de volgende dag Japanse konvooien voor de kust van Indo-China werden verkend, riep Phillips de slagkruiser terug.

Zowel Britse vliegtuigen als toestellen van de Nederlandse Marine Luchtvaartdienst hadden op die zesde december verdachte Japanse schepen waargenomen, in zuidelijke richting

die voor de oorlog hadden uitgemaakt dat Japan, wanneer het inderdaad de oorlog wilde, nimmer meer dan één doel tegelijk zou kunnen aanvallen, waren er wel ver naast. Want de Japanners overvielen niet slechts Pearl Harbor, maar vrijwel gelijktijdig ook de Filippijnen, Hongkong, Guam, Thailand en Malakka. Het optreden tegen Malakka bracht de 'Prince of Wales' en de 'Repulse' in actie, met fatale gevolgen voor beide oorlogsbodems, zoals dra zou blijken. Reeds op 8 december (in Hawaii was het toen nog 7 december) begonnen de aanvallen op noordelijk Malakka. Enkele belangrijke vliegvelden waren vrijwel dadelijk in handen van de vijand gevallen of vernield en er

vonden landingen plaats bij Singora (Zuid-Thailand) en Kota Bharu (noordoostpunt van Malakka). Op het bericht hiervan belegde admiraal Phillips direct een bijeenkomst met de commandanten en enige stafofficieren van zijn vlaggeschip en de 'Repulse'. Hij bracht hen op de hoogte van de situatie en deelde mee dat de Japanse transportvloot blijkbaar beschermd werden door minstens één slagschip, zes of zeven kruisers en twintig torpedobootjagers. De admiraal meende dat een verrassende aanval met zijn beide slagschepen succes kon hebben, zodat hij voorstelde hiertoe over te gaan. Alle aanwezigen stemden met dit voorstel in, want het was ondenkbaar dat de Britse marine onder deze dreigende omstandigheden werkeloos zou toezien. De tweeënvijftig zware en middelzware vuurmonden van de twee kapitale schepen zouden de transportschepen aan flarden kunnen schieten en de Japanse posities onhoudbaar maken. Phillips' plan hield in de Japanners voor Singora en Kota Bharu op 10 december, bij het krieken van de dag, onverhoeds op het lijf te vallen. Vóór zijn vertrek had Phillips om verkenningsvliegtuigen gevraagd op 9 en 10 december en — het belangrijkste — steun van jachtvliegtuigen op de tiende van Singora uit.

Op 8 december, half zes 's middags, verliet Phillips' kleine eskader, *Force 'Z'* gedoopt, Singapore. Het bestond, naast de twee grote schepen, uit de torpedobootjagers 'Electra', 'Express', 'Vampire' en 'Tenedos'. Een weinig harmonisch samengesteld smaldeel, waarvan bovendien alleen de eerstgenoemde jagers modern waren, daar de 'Vampire' (1000 ton) al uit 1917 en de nog 100 ton kleinere 'Tenedos' uit 1918 dateerde.

Nadat hij reeds enige uren op zee was, ontving Phillips bericht dat voor de gevraagde luchtverkenning zou worden gezorgd, maar dat geen jachtvliegtuigen beschikbaar waren. Tevens werd meegedeeld dat de vijand een groot aantal bombardementsvliegtuigen in het zuiden van Indo-China gereed hield. De admiraal besloot desondanks door te gaan, mede omdat westmoessonbuien, met lage bewolking en slagregens, ongunstig waren voor luchtaanvallen en -verkenning.

Oostelijk van de Anambas Eilanden blijvend, koerste *Force 'Z'* ook de negende december naar het noorden. De 'Tenedos' kreeg echter order wegens haar geringe actieradius aan het eind van de middag terug te keren.

In de loop van de dag deed de vlootvoogd een mededeling uitgaan aan de bemanning van de 'Prince of Wales' en de 'Repulse'. Hierin werd gewezen op de eerste successen van de vijand, die nog meer snelle konvooien voor de kust in gereedheid hield. Vóór de Japanners zich nog gunstiger posities zouden scheppen, moesten zij worden aangevallen. 'Wij hebben een wijde omweg gemaakt ten einde verkenning uit de lucht te voorkomen en hopen de vijand morgen, woensdag, even na zonsopkomst te verrassen. Misschien zijn wij zo gelukkig ons geschut te kunnen beproeven tegen de oude Japanse slagkruiser 'Kongo', of tegen enkele Japanse kruisers en jagers die in de Golf van Thailand zijn verkend. Het is zeker dat wij een nuttige oefening zullen hebben met onze luchtafweerbatterijen. Wáár wij ook op zullen stuiten, ik wil er

korte metten mee maken en dan een eindweegs om de oost gaan, voordat de Japanners een grootscheepse aanval op ons kunnen ondernemen. Dus: *shoot to sink!* Hoe geheel anders en tragisch zou alles echter lopen. Tegen de avond van de negende december klaarde het weer plotseling op. Op de 'Prince of Wales' nam men kort na elkaar drie Japanse verkenningsvliegtuigen waar. Daar Phillips meende ontdekt te zijn, zodat een verrassende aanval onmogelijk zou worden en heftige luchtaanvallen te verwachten waren, gaf hij order naar Singapore terug te keren. Inderdaad waren de Britse oorlogsschepen waargenomen, maar echter niet vanuit de

landing bij Kuantan plaatsvond, veel verder zuidwaarts, ongeveer halverwege tussen Kota Bharu en Singapore. Daar dit een gevaarlijke bedreiging betekende van de Britse hoofdbasis en Kuantan bovendien niet ver van de route van *Force 'Z'* lag, besloot Phillips op de vijand af te gaan. Het Japanse luchteskader was inmiddels omstreeks middernacht onverrichterzake teruggekeerd; de Britse schepen waren niet gevonden. Maar opnieuw, nu midden in de nacht, verkende een Japanse onderzeeboot het Britse smaldeel en meldde dat het thans om de zuid ging. De Japanse onderzeeboot vuurde tevens vijf torpedo's op de oorlogsschepen af, die alle misten. Bij *Force 'Z'*

zuiden vergeefs naar hun prooi gezocht en de 'Tenedos', naar Singapore teruggezonden, zoals wij weten, en reeds een 250 km zuidelijk van de Engelse hoofdmacht, meldde omstreeks tien uur door vijandelijke vliegtuigen te worden aangevallen (zonder succes overigens). Maar vlak daarop bleek een Japans verkenningsvliegtuig de Britse schepen te schaduwen. Thans wist de vijand waar hij zijn tegenstander moest zoeken. Op de radar van de 'Repulse' werden even later naderende vliegtuigen opgepikt en omstreeks elf uur kwamen de eerste negen in zicht, op ruim 3000 m hoogte. Een kwartier later begon de aanval op beide slagschepen die ongeveer twee uur zou duren.

Drie foto's van de reddingspogingen die na de succesvolle Japanse luchtaanvallen werden ondernomen om de opvarenden van de 'Prince of Wales' en de 'Repulse' te redden. Ondanks het snelle langzij komen van de 'Electra', de 'Vampire' en de 'Express', verdwenen 860 zeelieden in de golven, 327 van de 'Prince of Wales', onder wie admiraal Phillips, en 533 van de 'Repulse'.

lucht zoals de Engelsen dachten. Al eerder, in de middag van de negende, had een waakzame Japanse onderzeeboot *Force 'Z'*, op dat ogenblik nog naar het noorden stomend, verkend en de belangrijke waarneming direct doorgegeven. De vijand trof prompt maatregelen. Een Japans luchteskader, dat juist in Saigon gereed stond voor een bomaanval op Singapore, kreeg thans order het Britse eskader aan te vallen. In een groot deel van de vliegtuigen werden de bommen vervangen door luchttorpedo's, waarna het voor een nachtaanval op het Britse smaldeel afging. Intussen bevond *Force 'Z'* zich reeds op de terugweg. Omstreeks middernacht deelde Singapore echter mee dat een nieuwe Japanse

bleef dit alles onopgemerkt, maar de Japanners besloten een nieuwe grootscheepse poging te doen hun tegenstander te treffen. Bij het aanbreken van de tiende december werden twaalf verkenningsvliegtuigen uitgezonden, spoedig gevolgd door een aanvalsgroep van vierendertig bommenwerpers en eenenvijftig torpedovliegtuigen. De Britse schepen naderden om een uur of zeven op die noodlottige tiende december Kuantan, nadat kort tevoren de 'Repulse' een vijandelijk verkenningsvliegtuig had gemeld. Eigen verkenningsvliegtuigen van de 'Prince of Wales' en de 'Repulse' gingen op onderzoek uit, met negatief resultaat. Ook de vooruitgezonden 'Express' meldde niets verdachts, zodat de berichten over de landing kennelijk op een vergissing berustten. Admiraal Phillips besloot dus te draaien, maar tevens om — voor hij de tocht naar Singapore voortzette — een klein schip en enkele jonken te onderzoeken die kort tevoren waren waargenomen. Het was op weg naar deze verdachte scheepjes dat *Force 'Z'* door de vijand werd aangevallen. De Japanse vliegtuigen hadden tot ver in het

De 'Repulse' was het eerst aan de beurt; zij werd door de hoogvliegende bommenwerpers aangevallen en kreeg één voltreffer en één *near-miss*. De schade was niet groot, daar alles beneden het pantserdek intact bleef. De veelvuldige aanvallen met torpedo's waren het fataalst, zoals reeds spoedig bleek. Zij werden onverschrokken en nauwkeurig uitgevoerd. De torpedo's werden op een afstand van bijna 2 km en van een hoogte van 100 tot 120 m gelanceerd en liepen dan duidelijk te volgen niet ver beneden de oppervlakte van het water op het doel af. Door het ontbreken van jachtvliegtuigen konden alleen de luchtafweerbatterijen op de Britse schepen van reëliek dienen. Die van de 'Prince of Wales' telde liefst 16 kanons van 13 cm, naast de 8 van 10 cm van de 'Repulse'; samen bezaten zij verder 48 pompoms van 40 mm. Men kon hiermee een geweldige hoeveelheid staal en lood de lucht in slingeren, maar helaas zouden treffers zeldzaam zijn. Vooral tegen de laagvliegende torpedovliegtuigen zou men meer hebben bereikt, indien de Engelse luchtdoelmitrailleurs een betere vuurleiding hadden bezeten.

De eerste torpedo-aanval gold beide slag-schepen. De 'Repulse' slaagde erin de torpedo's te ontwijken, maar de ongelukkige 'Prince of Wales' ontving twee fatale treffers aan bakboordzijde, vlak bij elkaar. Het schip kreeg direct slagzij, terwijl de beide bakboordschroeven en de stuurinrichting buiten werking werden gesteld. Van dat ogenblik af lukte het niet meer het vlaggeschip onder controle te krijgen.

De volgende torpedo-aanval op de 'Repulse' had evenmin succes. Daar de schepen uit elkaar waren gedreven, stuurde de 'Repulse' op het admiraalschip aan, nadat aan Singapore gemeld was dat Force 'Z' door talrijke Japanse vliegtuigen werd aangevallen.

Een nieuwe torpedo-aanval tegen beide schepen, omstreeks kwart over twaalf ingezet, zou ook de 'Repulse' noodlottig worden. De eerste treffer veroorzaakte weinig schade en het schip bleef, vijftientwintig mijl makend, manoeuvreren. De 'Prince of Wales' kreeg in snelle opeenvolging vier nieuwe torpedo's te incasseren en dreef hulpeloos rond. Nieuwe golven torpedovliegtuigen naderden en nadat een treffer ook de stuurinrichting van de 'Repulse' onklaar had gemaakt, bezegelden drie volgende treffers haar lot. Captain Tennant, de commandant van de 'Repulse', begreep dat zijn schip verloren was en beval allen boven te komen en het schip te verlaten. 'Ik zag nergens een zweem van paniek of gebrek aan discipline,' schreef Tennant later in zijn rapport. 'Ik vertelde de mannen van de brug hoe goed zij met hun schip gevochten hadden en wenste hun het beste.' Binnen enige minuten kreeg het schip ongeveer 70° slagzijde, bleef bijna twee minuten zo hangen, sloeg om en verdween in de golven. Van de 1329 opvarenden werden er 796 door de 'Electra' en de 'Vampire' opgepikt, zonder dat de Japanners bij dit reddingswerk tussenbeide kwamen.

Ondanks de beschreven nieuwe torpedo-treffers op de 'Prince of Wales' bleef het schip nog drie kwartier langer drijvende dan de 'Repulse'. Een vliegtuigbom trof het en daarna kwam de 'Express' langs om gewonden en een deel van de bemanning van het zinkende schip over te nemen. Omstreeks twintig minuten over een was ook hier het einde gekomen. 'Langzaam rolde de 'Prince of Wales' om en zonk', schreef een van de officieren van dit prachtige, nog geen jaar oude schip. Er konden 1285 van de 1612 opvarenden gered worden, maar noch admiraal Phillips, noch de commandant van de 'Prince of Wales', captain Leach, was onder hen.

De laatste stuiptrekkingen van de 'Prince of Wales' werden nog juist waargenomen door de piloten van elf Britse 'Buffalo'-jachtvliegtuigen, ijlings uit Singapore gestuurd naar aanleiding van captain Tennants sein om hulp. Tevoren wist men daar niets van de voorgenomen raid op Kuantan, noch had Phillips om jachtvliegtuigen gevraagd of zelfs maar gemeld dat hij werd aangevallen. De admiraal meende blijkbaar dat Singapore zelf zou begrijpen, na te hebben geseind over de landing in Kuantan, dat hij er met zijn schepen op af zou gaan. Om zijn positie niet te verraden had hij radiostilte bevolen.

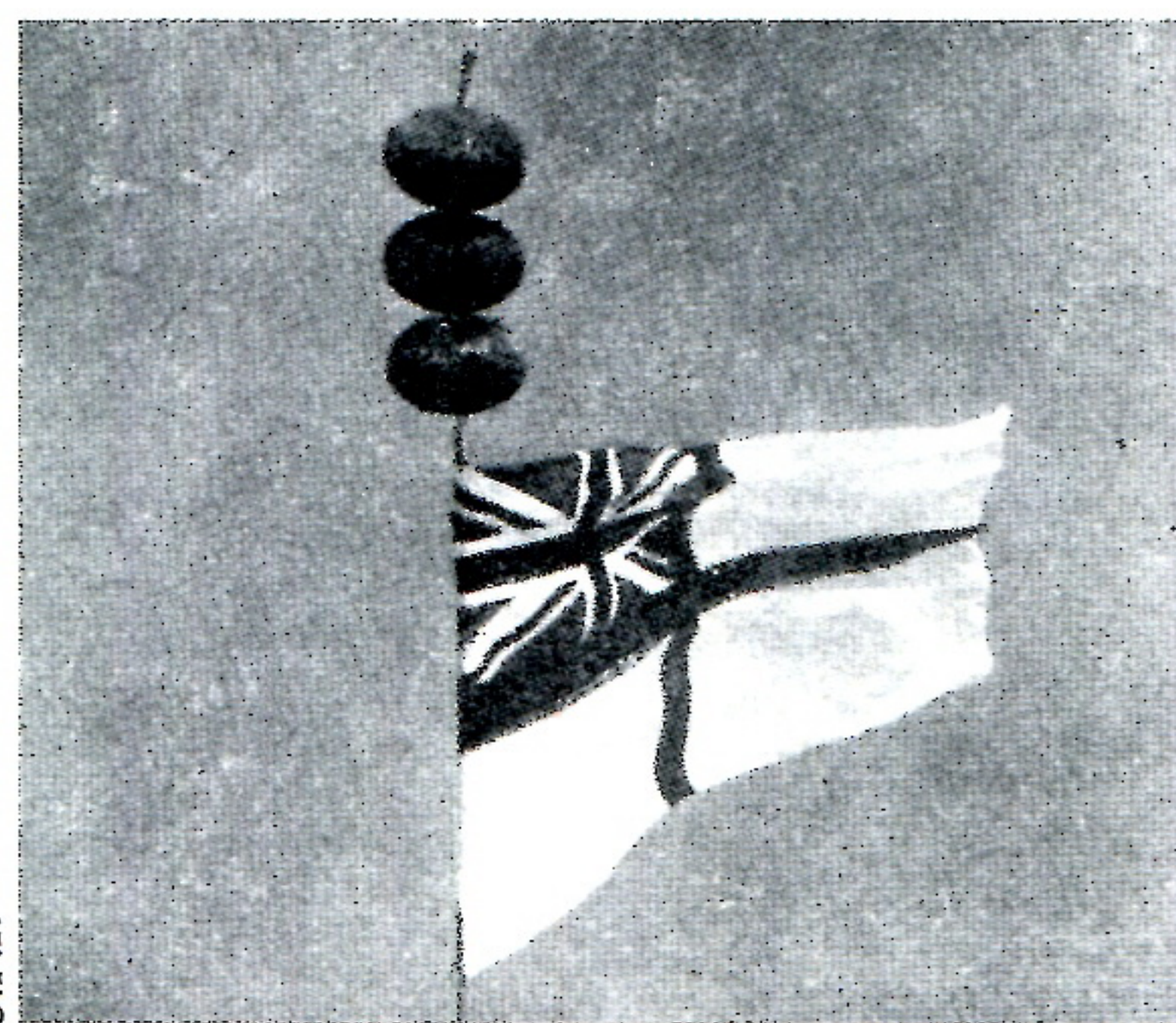
De ondergang van beide machtige Engelse

schepen ten gevolge van luchtaanvallen maakte een geweldige indruk. Japanse vliegtuigen hadden op zee, ongeveer 650 km van hun basis, twee kapitale schepen vernietigd, een ongehoord succes, nog door geen andere luchtmacht geëvenaard. Slechts drie Japanse vliegtuigen waren daarbij verloren gegaan. Zelfs de flegmatieke Churchill was er volkomen door van streek. Hij wilde 10 december 's ochtends op bed (zoals zijn gewoonte was) juist de post gaan afdoen, toen de *First Sea Lord* (te vergelijken met de Nederlandse chef marinestaf) hem opbelde en moeizaam meedeelde dat de 'Prince of Wales' en de 'Repulse' door de Japanners tot zinken waren gebracht en dat admiraal Phillips was ge-

Admiraal sir Tom Phillips had het bevel op zich moeten nemen van de 'Eastern Fleet'. Hij ging met de 'Prince of Wales' ten onder.

In 1966 werd boven de plaats waar de twee schepen in de golven verdwenen, een Britse marinevlag tot zinken gebracht.

sneuveld. Churchill weigerde eerst dit te geloven, maar hoorde dat er niet de minste twijfel bestond.

'Ik legde de hoorn neer', lezen wij in zijn oorlogsmemoires. 'Ik was dankbaar alleen te zijn. Gedurende de gehele oorlog heb ik geen grotere, onverwachttere schok gekregen... Terwijl ik onrustig in mijn bed woelde, drong de volle, verschrikkelijke betekenis van dit nieuws tot me door. Er waren geen andere Britse of Amerikaanse kapitale schepen in de Indische of Stille Oceaan dan de enkele die Pearl Harbor overleefd hadden en nu op weg waren naar Californië. Japan was oppermachtig over deze onmetelijke wateren en allerwegen waren wij zwak en weerloos.'

HET GROTE NIEUWS

De patrouillevaart in de wateren van Legaspi, op zoek naar geallieerde onderzeeboten en schepen, duurde een week. Er verscheen niets, waardoor de opdracht vervelend was. Maar wij wisten allen hoe belangrijk ze was in verband met de Japanse landingsactie in Luzon. De enige opwinding ontstond op 9 december, toen twee Britse oorlogsschepen naar het Japanse konvooi in Mayala voeren. Die dag bracht de radio voortdurend nieuws over de Japanse aanval op het Britse slagschip 'Prince of Wales' en de kruiser 'Repulse'.

Bij het binnenkomen van de eerste verslagen over deze actie was ik diep bezorgd. Er lagen maar twee Japanse kruisers bij Mayala; het waren de 'Haruna' en de 'Kirishima', gebouwd in 1912 en 1913 — de oudste nog operationele oorlogsschepen van het keizerrijk. Ik dacht niet dat zij zelfs maar een redelijke partij zouden zijn voor de 'onzinkbare' 'Prince of Wales' en het Britse vlaggeschip 'Repulse'.

De eerste stroom berichten uit Mayala was verwarrend. Schout-bij-nacht Shintaru Hashimoto (commandant van het derde eskader torpedojagers) meldde dat het voor zijn schepen moeilijk zou zijn vroeg met de Britten contact te krijgen. Onderzeeboot I-65 meldde om half vijf dat hij de Britse schepen uit het oog had verloren. Maar nu joeg de Britse marine ons aan alle kanten de stuipen op het lijf. Om twee uur klaarde de lucht plotseling op en wij ontvingen deze boodschap: 'Geen vliegtuigescortes boven de Britse schepen ontdekt.' Nu volgden nieuwe berichten elkaar snel op:

'22ste luchteskader bombardeert vijandelijk schip om 2 uur 20.'

'Vijandelijk slagschip getorpedeerd om 2 uur 30.'

'Luchttorpedo treft vijandelijke kruiser rechtstreeks om 2 uur 30. Hij vaart moeizaam naar de haven.'

'Een van de vijf vijandelijke torpedobootjagers in brand geschoten.'

'Vijandelijk slagschip is geëxplodeerd en is om 5 uur 30 zinkende.'

Ik was nu buiten mezelf. Japanse vliegtuigen hadden zonder verdere hulp de 'Prince of Wales' en de 'Repulse' tot zinken gebracht! (Bewerkt naar 'Japanese destroyercaptain', door Tameichi Hara. New York, Ballantine, 1961)

VEROVERAARS MET VAKMANSCHAP

DRS. R. DE BRUIN

Toen de Japanse strategen omstreeks 1940 voor het probleem werden gesteld een bruikbaar plan te ontwerpen voor de uitschakeling van de westerse machten in en om de Stille Oceaan, strekte de invloedssfeer van Japan in de richting van Zuidoost-Azië zich reeds uit over een zeer groot gebied. Japan had sinds 1895 immers Formosa in handen en dat eiland lag slechts een vierhonderd kilometer ten noorden van Luzon, het hoofdeiland van de Filippijnen. Deze vooruitgeschoven post was met het eigenlijke Japan geografisch als het ware verbonden door de Rioekioe Eilanden, die — eveneens sinds 1895 — tot het Japanse keizerrijk behoorden. Verder naar het zuiden lag Hainan. Als afsluiting van de Golf van Tonkin beheerste dit eiland het noordelijk deel van Frans-Indo-China, het huidige Noord-Vietnam. Het was in het belang van het Japanse imperialisme ook dit strategisch belangrijke punt te bezetten en daardoor de blokkade van de gehele Chinese kust zo effectief mogelijk te maken. Die bezetting vond plaats op 10 februari 1939, midden in de oorlog tegen China, die op 7 juli 1937 was uitgebroken en die door Japan het China-incident werd genoemd om internationaal-politieke moeilijkheden te voorkomen. Zo had Japan zijn invloed langs de Chinese kust steeds verder uitgebreid en daarmee bereikt dat het China van Tsjang Kai-sjek van de zee was afgesloten. De aanvoer van hulpgoederen, wapens en munitie uit de Verenigde Staten kon hierdoor niet meer via de zee geschieden, maar moest voortaan plaatsvinden via de Birmaweg, een gevaarlijke en bochtige bergroute.

In principe waren deze Japanse plannen reeds in grove trekken neergelegd in het memorandum dat generaal Tanaka op 25 juli 1927 overhandigde aan de Japanse keizer. Hij stelde hierin dat een overheersing van China slechts mogelijk was, indien vooraf Mantsjoerije in Japanse handen zou zijn gevallen. Was China eenmaal bezet, dan zouden de zogenaamde Zuidelijke Gebieden (dat wil zeggen: Zuidoost-Azië) als rijpe appels in de schoot van Japan vallen.

Had Tanaka bij het opstellen van deze strategie geen rekening gehouden met de Verenigde Staten? Verwachtte hij in 1927 dat Washington neutraal zou blijven als dit ambitieuze Japanse plan zou worden uitgevoerd? In 1931, toen Japan via het Mantsjoerije-incident zijn gezag in dit gebied vestigde, deden de Verenigde Staten inderdaad een felle poging dit door internationale inter-

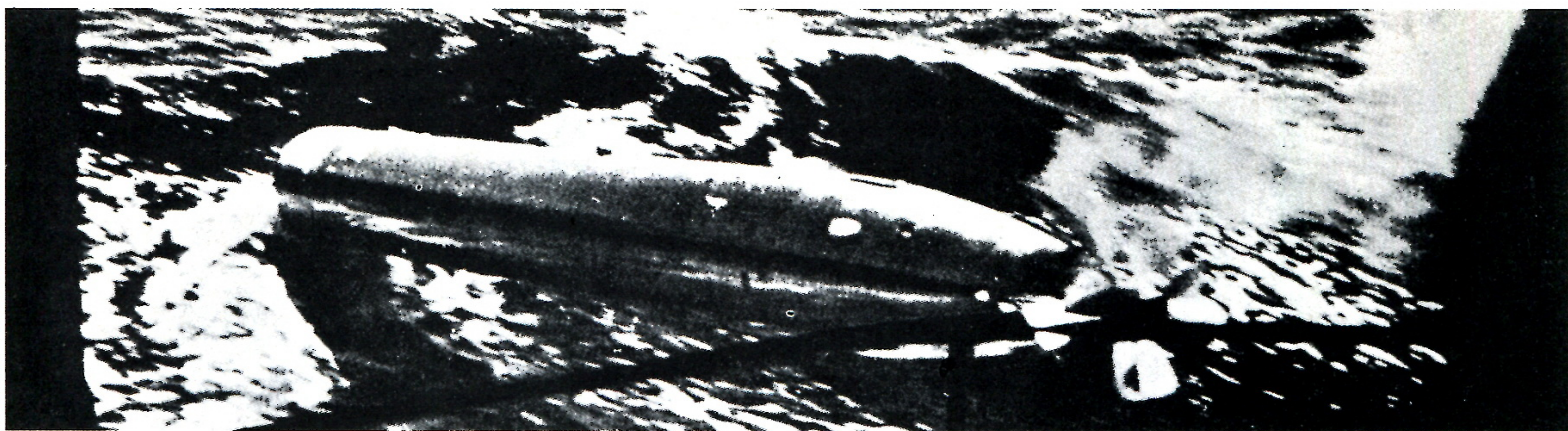

Opera Mundi

ventie te verhinderen. Maar tevergeefs. In 1940 was de situatie zo, dat president Roosevelt bepaald niet welwillend stond tegenover de pogingen van Duitsland en Japan om uit de zogenaamde omknelling door hun tegenstanders te breken. Integendeel, de Amerikaanse steun aan de geallieerden en aan China werd steeds groter en steeds openlijker een doorn in het oog van de twee agressors. Roosevelts weinig neutrale houding gaf tenslotte de doorslag bij de beslissing welke strategie Japan uiteindelijk zou volgen om zijn doel — de overheersing van Oost-Azië — te bereiken. Langzamerhand voelde Tokyo zich door de Verenigde Staten te veel in zijn plannen gedwarsboord; telkens was het Washington dat de Japanners belette bij een militaire overwinning of een gunstige politieke situatie de volle buit binnen te halen.

De Verenigde Staten bezaten een grote macht. Maar sinds de meidagen van 1940 waren ze zo in beslag genomen door de Duitse veroveringen in Europa, dat ze aan de situatie in de Pacific niet veel aandacht konden besteden. De trage levering van oorlogsmaterieel aan China en aan de geallieerden wekte de indruk van een zeker onvermogen van de Amerikaanse industrie op dit terrein. Waarom zou Japan het dan niet wagen ook dit Amerika aan te grijpen? Bovendien lag er het reële gevaar dat de Amerikaanse strijdkrachten de Japanse verbindingen zouden aanvallen bij een opmars naar de Zuidelijke Gebieden van Azië. De Verenigde Staten hadden immers bases op Hawaï, de Filippijnen en op andere eilanden in de Stille Oceaan. Dat de aanvoer van nieuwe troepen uit het Amerikaanse moederland door de grote afstand veel tijd vergde, was voor Japan een voordeel. Bovendien was Engeland zozeer verwickeld in de Europese oorlog, dat er bij een onverwachte Japanse aanval weinig kans bestond op grote en tijdige hulp aan zijn koloniën in Azië. Hetzelfde gold voor Frankrijk en Nederland.

Al deze overwegingen bepaalden de Japanse gedragslijn in het begin van de Pacific-oorlog: de verrassende aanval op het Amerikaanse steunpunt Pearl Harbor met de bedoeling de *Pacific Fleet* uit te schakelen en de snelle en verrassende acties tegen Luzon en Malakka. Wat de Nederlandse strijdkrachten in Nederlands-Indië betreft, hun kracht was zo minimaal, dat in dat gebied geen sprake kon zijn van een daadwerkelijke, felle tegenstand die de Japanse opmars ook maar enigermate zou kunnen vertragen.

Boven: het geheime wapen van de Japanse marine was de lange-afstandtorpedo, die op afstanden van twintig tot veertig kilometer een schip onschadelijk kon maken. Hier wordt er een gelanceerd.

Vorige pagina: veel versterkte havens vielen in Japanse handen door het optreden van zogenaamde 'samoerai-zwimmers', die in het water uiterst vaardig waren. Ze moesten er zelfs een vlag droog kunnen houden.

Politiek was de situatie in de Aziatische koloniën zeer slecht. Bij het uitbreken van de Pacific-oorlog, op 8 december 1941, werden de militante nationalistische leiders in al deze gebieden door de betrokken vreemde gezaghebbers uit het actieve leven verwijderd. De inheemse politici die nog vrij rondliepen, wisten dat hun eenzelfde lot te wachten stond indien ze zich te fel zouden uiten. Al bewonderden velen van hen Japan, er waren er onder hen ook die van een Japanse overheersing niets moesten hebben. Ondanks de Japanse propaganda voor de bevrijding van Azië en voor de vestiging van een gemeenschappelijke welvaartssfeer en ondanks de goodwill, gekweekt door de goedkope, Japanse industrieproducten, konden de Japanse legers dus bij de strijd in een bepaald koloniaal gebied niet rekenen op werkelijke hulp van de inheemse nationalisten. Pas na de verovering zouden de Japanners een beroep kunnen doen op de bevolking voor steun en bevoorrading van hun troepen. Om zijn strategie te kunnen uitvoeren had Japan een grote scheepsmacht nodig. Duizenden manschappen zouden vervoerd moeten worden. De daarvoor benodigde transportschepen konden echter gevorderd worden van de vele scheepvaartmaatschappijen die het land bezat. Ze zouden beschermd worden door de machtige vloot die Japan in de jaren dertig in het geheim had gebouwd. Daarbij was extra aandacht geschonken aan onderzeeboten, vliegdekschepen en reuzenslag-schepen van 65.000 ton en groter. Het geheime wapen bij uitstek van de Japanse marine was de lange-afstandtorpedo, waarmee een vijandelijk schip op een afstand van 20 tot 40 km onschadelijk kon worden gemaakt. Dit Japanse wapen zou onder meer van grote betekenis blijken bij de Slag in de Javazee. Ook het verrassingselement was in de Japanse tactiek een belangrijke factor. Door in de te veroveren gebieden zorgvuldig inlichtingen te laten verzamelen, wisten de Japanse bevelhebbers welke punten goed verdedigd waren en welke niet. De Japanse strijdkrachten landden meestal op die kustgedeelten die door de aanwezigheid van een natuurlijke hindernis niet of bijna niet voorzien waren van verdedigingswerken. Modderige, onbegaanbare stranden werden genomen met behulp van lange planken waarover de landingstroepen liggend en mannetje voor mannetje voortschoven, als krokodillen die, zich breedmakend, hun nietsvermoedende prooi besluipen. In het oerwoud klommen de

Japanners 's nachts de bomen in op schoenen die, als een soort want, de grote teen apart hadden, hetgeen het klauteren vergemakkelijkte. Achter de vijandelijke stellingen gleden ze uit de kruinen omlaag om de tegenstander met messen onschadelijk te maken. Het was niet te verwonderen dat de verdedigers een panische angst hadden voor deze moordpartijen, die in de diepste nachtelijke stilte plaatsvonden.

De Japanse stoottroepen, meest bewapend met pistoolmitrailleurs, maakten gebruik van lage, opvouwbaar fietsen, waarmee ze tot ver achter de vijandelijke linies konden doordringen om sabotage te bedrijven of om te verhinderen dat de terugtrekkende verdedigers belangrijke bruggen vernielden. Ook dit plotseling en overal opduiken van Japanners zou snel paniek veroorzaken bij de Europese soldaten, die gewend waren aan een regelmatig front met geheel andere gevechtsmethoden. Improvisatie was het wachtwoord van het Japanse leger. Vooral wat betreft het veldgeschut werd dit principe zeer consequent doorgevoerd. Was er geen brug, dan werd de vuurmond snel gedemonteerd; de onderdelen werden op de schouder genomen door de manschappen, die al wadend naar de overkant trokken en daar het stuk onmiddellijk weer monteerden. Binnen zeer korte tijd kon dan weer met vuren worden begonnen.

Bij dit alles moet men in het oog houden dat de Japanse soldaat tegenover de strijd een andere instelling had dan zijn westerse tegenstander. De laatste wil steeds een zekere overlevingskans behouden; slechts zolang die er is, heeft het gevecht voor hem nog zin. De Japanner echter moest zich geheel inzetten. Óf hij overleefde de strijd, óf hij ging erbij ten onder. Was hij gewond, dan moest hij maar proberen om, zich voortslepend, het contact met de troep te bewaren. Lukte hem dit niet, dan was hij ten dode opgeschreven. Hij had namelijk geen dienst achter zich die de gewonden opving en verzorgde. Ook moest

hij zichzelf voedsel verschaffen omdat hij slechts leefocht voor enige dagen meekreeg; voor zijn verdere ravitaillering werd niet gezorgd. Aan de ene kant gaf dit alles het Japanse leger de grote beweeglijkheid die het nodig had om de tegenstander, gewend als die was aan een stellingenoorlog, uit zijn evenwicht te brengen. Aan de andere kant betekende het dat de Japanse bevelhebbers alleen in het uiterste geval konden overgaan tot massale aanvallen. Het verschijnsel van massale bombardementen en van de inzet van grote aantallen infanteristen zien we in het Verre Oosten eigenlijk pas bij de herovering door de geallieerden van de door Japan bezette gebieden. Die geallieerden stootten namelijk op een hechte en onwrikbare Japanse verdediging. Tijdens de Japanse opmars was van een massale aanval alleen maar sprake op die enkele punten waar een klein en vastberaden geallieerd garnizoen vocht met de rug tegen de muur, zodat de Japanse infiltratie- en bewegingstactiek niet kon worden toegepast.

De Japanners bezaten een geducht wapen in de zogenaamde *Navy-0* of *Zero*, een eenpersoons-jachtvliegtuig. Bewapend met twee kanonnen en twee tot vier mitrailleurs en beschikkend over een snelheid van ongeveer 560 km per uur, was de *Zero* opgewassen tegen de modernste geallieerde jager. Meestal vielen de *Zero's* met twee of drie tegelijk aan en vuurden ze van zeer korte afstand, zodat ze zelden hun doel misten. Voorzien van afwerpbaar extra-tank kon de *Zero* ver van zijn basis opereren. Men kan gerust stellen dat Japan aan het begin van de Pacific-oorlog met dit toestel het Aziatische luchtruim op de geallieerden veroverd heeft.

Zijn militaire meesterschap bewees Japan echter bovenal in de gecombineerde acties van lucht-, zee- en landstrijdkrachten. Door van deze moderne oorlogstactiek gebruik te maken en dat te doen in verhoudingen tussen de drie wapens die telkens aan de omstandigheden waren aangepast, kon de Japanse opmars snel en soepel verlopen. In schrille tegenstelling daarmee stond de wanverhouding tussen de verschillende wapens in de gebieden die door de geallieerden verdedigd moesten worden. Vooral het luchtwapen was hier slecht ontwikkeld. Pas toen de Amerikaanse vliegtuigindustrie massaal ging produceren, kon deze achterstand worden weggewerkt. Tot dat moment moesten de verbonden mogendheden het initiatief aan de Japanse agressor laten.

DAVERENDE OVERWINNINGEN

DRS. R. DE BRUIN

SADO-Opera Mundi

Voor een goed begrip van de zaak is het nuttig na te gaan welke gebieden reeds door Japan bezet waren, toen het op 8 december 1941 de oorlog tegen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië begon. De meest westelijke Japanse linie liep over Mantsjoerije, Korea, de hele Chinese kust met het eiland Hainan, maar zonder het Portugese Macao en zonder de Britse kroonkolonie Hongkong. Wel omvatte deze lijn nog gebieden en vliegvelden in Frans-Indo-China, waar een honderdduizend man aan Japanse troepen gelegd was. Verder had Japan Thailand (Siam) aan zich verplicht door in het conflict tussen dit land en Frans-Indo-China in het voordeel van Thailand te beslissen. Gebieden van

Landing van Japanse troepen op de kust van de Natuna Eilanden, ten westen van Borneo.

Laos en Cambodja, die in 1893 door Frankrijk van Siam waren afgescheiden en geannexeerd, werden in maart 1941 aan Thailand teruggegeven. Toch was deze situatie voor een Japanse aanval op de Britse gebieden in Zuidoost-Azië blijkbaar nog niet gunstig genoeg. Op 5 december 1941 landden Japanse troepen op de Isthmus van Kra in Thailand. Deze landengte ligt vlak bij het zuidelijkste puntje van Birma, dat tot het Britse imperium behoorde. Een dergelijke actie was een uiterst riskante onderneming in verband met de politieke gevolgen die daaruit zouden

kunnen voortvloeien. Groot-Brittannië en Nederland waren toen reeds geporteerd voor een gemeenschappelijk optreden tegen het Land van de Rijzende Zon. Maar de Verenigde Staten maanden tot voorzichtigheid. De Japanners mochten niets kunnen aangrijpen om tot een werkelijke aanval op de westerse koloniën over te gaan. Thailand werd in de daaropvolgende dagen door Japan tot capitulatie gedwongen. Nu beheerste Nippon feitelijk de gehele Zuidchinese Zee en bezat het een basis voor de aanval op Birma en Brits-Indië.

De middenlijn van het Japanse imperium liep vanaf Zuid-Sachalin en de Koerilen over de Japanse eilanden (het eigenlijke Japan) en

Mondadori

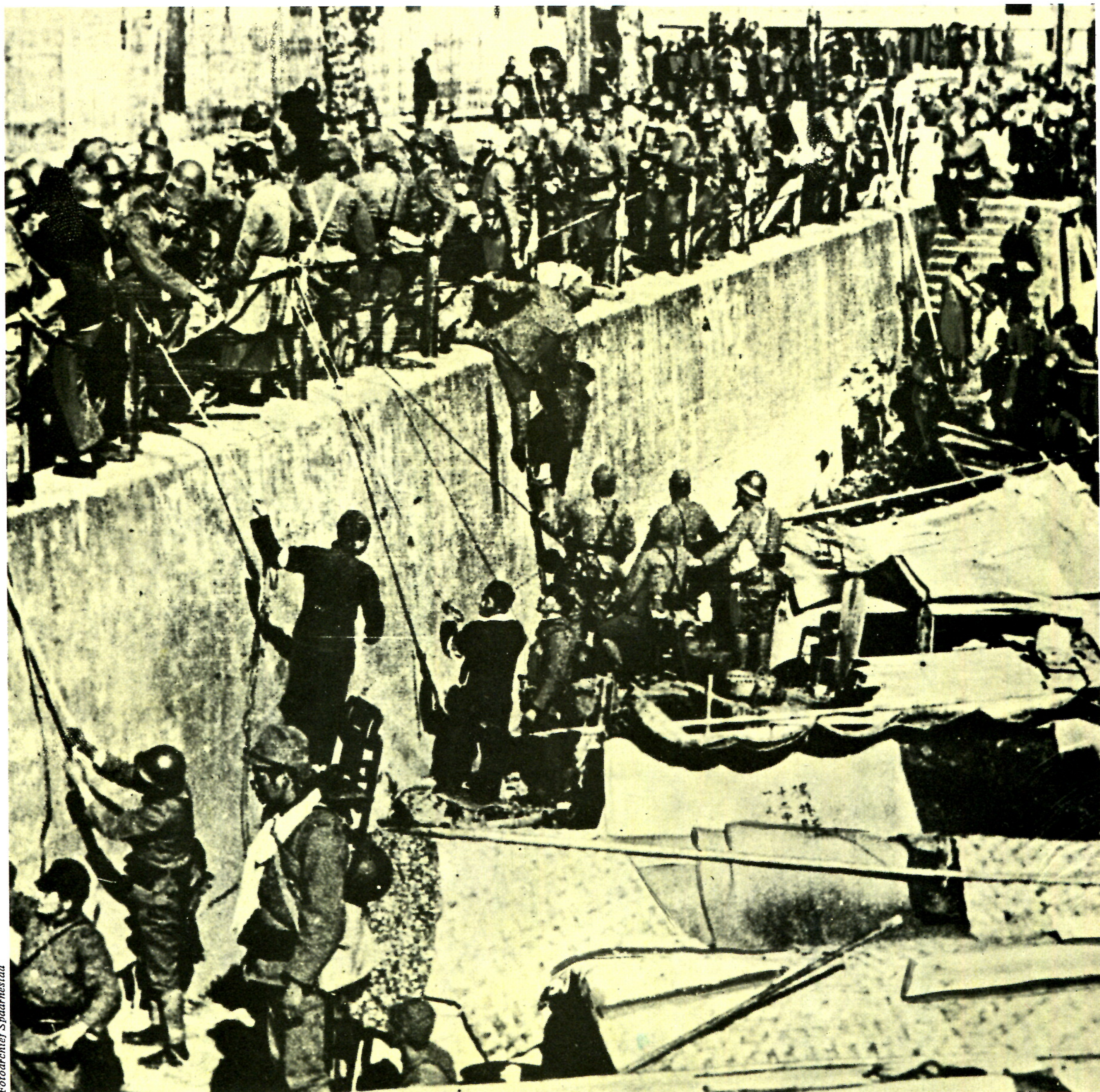
de Rioekioe Eilanden naar Formosa. De Koerilen vormden een uitstekende basis voor een actie tegen de Aleoeten, die als het ware een brug vormen naar het Amerikaanse Alaska. Voor de nuchtere beschouwer een dwaze onderneming. Maar voor de Japanse imperialisten destijds een niet onmogelijk geachte bedreiging van het trotse en altijd zo hinderlijke Amerika, een pistool op de borst van Washington! Een meer reëel gevaar ging uit van Formosa. Gelegen dicht bij Luzon, het hoofdeiland van de Filippijnen, was het een prachtige uitvalsbasis voor een stoot naar deze eilandengroep en, verder zuidwaarts, naar Borneo, Celebes en de Molukken. Eventueel kon de opmars ook naar het zuidwesten

Japanse stoottroepen nemen een muur bij de stad Hongkong, een van hun eerste doelen.

worden afgebogen in de richting van Java. De meer oostelijk gelegen linie van de Japanse uitval heeft veel weg van een waaier, waarvan het handvat werd gevormd door de Bonin Eilanden met de Marianen, en die zich voorts uitstrekte over heel Micronesië. Kernpunten hierin waren Palau als hoofdeiland van de gelijknamige archipel, Truk in de Carolinen en Kwajalein in de Marshallgroep. Ten noorden van deze drie eilandengroepen en geheel ingesloten door Japans gebied lag daar dan Guam, een Amerikaanse vlootbasis. En iets buiten deze door Japan

beheerste sfeer lag Wake, ook een Amerikaans steunpunt, halverwege tussen Guam en de Hawaï Eilanden. Deze derde gevechtswaartse opmars in de richting van Nieuw-Guinea en Melanesië, waarachter Australië eventueel voor het grijpen lag, terwijl in oostelijke richting op Hawaï kon worden afgestevend. Ruimte te over voor vlootacties en amfibische landingen in deze Grote Oceaan.

Het was een gigantische taak die op de schouders van de Japanse commandanten van de legers en vloeten rustte, toen eenmaal besloten was tot de aanval. Op een en dezelfde dag zouden vier punten worden aange-

Fotoarchief Spaarnestad

pakt: Pearl Harbor, de Amerikaanse vlootbasis in de Hawaigroep, Hongkong op de Chinese kust, Luzon in de Filippijnen en dan nog Malakka. Op voorstel van admiraal Jamamoto, bevelhebber van geheel de Gecombineerde Vloot, die de Amerikanen maritiem tijdelijk lam wilde slaan, werd de Amerikaanse Pacific-vloot bij Hawaii aangevat door een gezamenlijke aanval van zee- en luchtmacht: de overval op Pearl Harbor. Midden op de meest westelijke aanvalslijn lag Hongkong, dat ook op de eerste oorlogsdag werd aangevallen. Deze Britse kroonkolonie was de zeehaven voor Canton in Zuidoost-China en de laatste grote haven die nog open was voor het China van Tsjang

Aanvoer van Japanse versterkingen in een haven op de oostkust van Malakka.

Kai-sjek. De Japanse bezetting van Canton en van Hainan had Hongkong ingesloten. Het was te verwachten dat dit eiland direct aan het begin van de oorlog van Singapore afgesneden zou worden. Misschien echter konden de geallieerden, door krachtige tegenstand op dit punt, voldoende tijd winnen om hun andere posities in de Pacific tijdig te versterken. Eind november 1941 voegden zo'n 3000 Canadezen zich bij het Britse garnizoen, zodat dit toen ongeveer 12.000 man telde. De kolonie was volgepropt met Chinese vluchtelingen van het vasteland.

Op hetzelfde uur dat de overval op Pearl Harbor begon, openden Japanse duikbommenwerpers de aanval op Hongkong. Het landingsterrein, de hangars en de oude oefenvliegtuigen waaruit de Hongkongse luchtmacht bestond, werden vernield. De stad was daarna een gemakkelijke prooi voor het Japanse leger. Infanterie overviel de citadel van Kowloon, de wijk van de stad die op het vasteland lag. Op 18 december moesten de Britten dit deel prijsgeven. Daarop bombardeerden de Japanners de waterreservoirs van Hongkong, zodat er op 24 december nog slechts voor één dag drinkwater was. Inmiddels waren de Japanners het havenbassin overgestoken en landden ze op het eiland.

SADO

Fotoarchief Spaarnestad

Het bruggehoofd werd snel uitgebreid en tegelijkertijd werden de Britse linies geïnfiltreerd. Op eerste kerstdag gaf het garnizoen zich na hardnekkige tegenstand over. Eveneens op 8 december 1941 landden de Japanners op de oostkust van het schiereiland Malakka, zo dicht mogelijk bij het vliegveld van Kota Bharu. Een divisie met lichte tanks en pantserwagens rukte naar de westkust op om de Britse 11e divisie af te snijden. Deze Engelse eenheid trok tijdig terug, de havenstad Penang onbeschermd achterlatend, die natuurlijk door de Japanse troepen snel bezet werd, waarna de Japanse opmars langs de westkust in de richting van Singapore werd voortgezet. Door middel van

Een Japans militair kampement, ergens in de dichte jungle van het schiereiland Malakka.

Geheel boven: Japanse artillerie-eenheden met paarden op weg naar het front.

amfibische landingen doken de Japanners telkens weer achter de Britse linies op. De verdedigers moesten hierdoor sneller terugtrekken dan volgens de Britse plannen wenselijk was. Vanuit Kota Bharu trok gelijktijdig een andere Japanse eenheid verder naar het zuiden langs de spoorweg die wat meer landinwaarts liep, de Britse 9e divisie voor zich uit drijvend. Een derde Japanse colonne trok op langs de oostkust. Zo kwamen de

Japanners op 29 december 1941 vanuit drie richtingen bijeen in Johore, op minder dan honderd mijl van Singapore. Tevoren, op 10 december 1941, waren het slagschip 'Prince of Wales' en de slagkruiser 'Repulse' van de *Royal Navy*, speciaal voor de bescherming van Singapore naar deze wateren gestuurd, door Japanse torpedovliegtuigen aan de oostkust van Malakka vernietigd. De situatie voor Singapore was zo dreigend geworden, dat een reorganisatie in de geallieerde commando's nodig werd geacht. De tot dan toe afzonderlijke landelijke bevelvoeringen werden verenigd in het *ABDA* (*American-British-Dutch-Australian*) *Command*, dat op 3 januari 1942 werd opgericht

JAVA MAG VALLEN

Generaal Wavell stuurde vandaag een grimmig codetelegram aan de eerste minister in Londen en aan de gezamenlijke chefs van staven in Washington. Hij legde er de nadruk op dat landingen op Java alleen voorkomen zouden kunnen worden door een suprematie ter zee en in de lucht, en met wat hij aan materiaal bezat leek die onbereikbaar. Onze gecombineerde zeemacht bestond uit drie of vier kruisers en ongeveer tien torpedobootjagers. De geallieerde luchtmacht telde minder dan 50 jagers, ongeveer 65 middelzware bommenwerpers, ongeveer 10 duikbommenwerpers en 16 tot 18 B-17's en LB-30's, alle verouderd in vergelijking met de toestellen van de vijand, behalve de bommenwerpers en misschien een paar Hurricanes en P-40's. De maximale omvang van de Japanse aanvalsterkte werd geschat op misschien 400 tot 500 jagers en 300 tot 400 bommenwerpers. Generaal Wavell besloot:

'Als luchtmachtbasis is Java van betekenis voor de ondersteuning van maritieme operaties in de Chinese wateren en van de herovering van Borneo, Celebes en tenslotte de Filippijnen, maar de uiteindelijke acties in de lucht tegen Japan en de Japanse verbindingslijnen moeten lopen via Birma en China. Het verlies van Java zal het resultaat van de gebeurtenissen in de Filippijnen niet rechtstreeks beïnvloeden, maar zou ons wel beroven van een van de linies voor de tegenaanval op Japan. Samengevat: Birma en Australië zijn absoluut onmisbaar voor de oorlog tegen Japan. Het verlies van Java zou niet fataal zijn. Pogingen om Java te versterken moeten dus achterwege blijven als ze de verdediging van Birma en Australië in gevaar zouden brengen.'

De toestand was tamelijk hopeloos, maar we bleven terugslaan. Majoor Sprague voerde dwars door een moessonbui een vlucht van acht P-40's aan in een aanval op Palembang. Ze ontmoetten twee eskaders Zero's en schoten er zeven van neer, waarna ze de weg naar hun doel vervolgden en vijftien vijandelijke bommenwerpers in brand schoten. Alle P-40's keerden veilig terug, een paar met wat kogelgaten, meer niet.

(Uit: 'The Brereton Diaries' door Lewis H. Brereton — New York 1946)

SADO-Opera Mundi

Mondadori

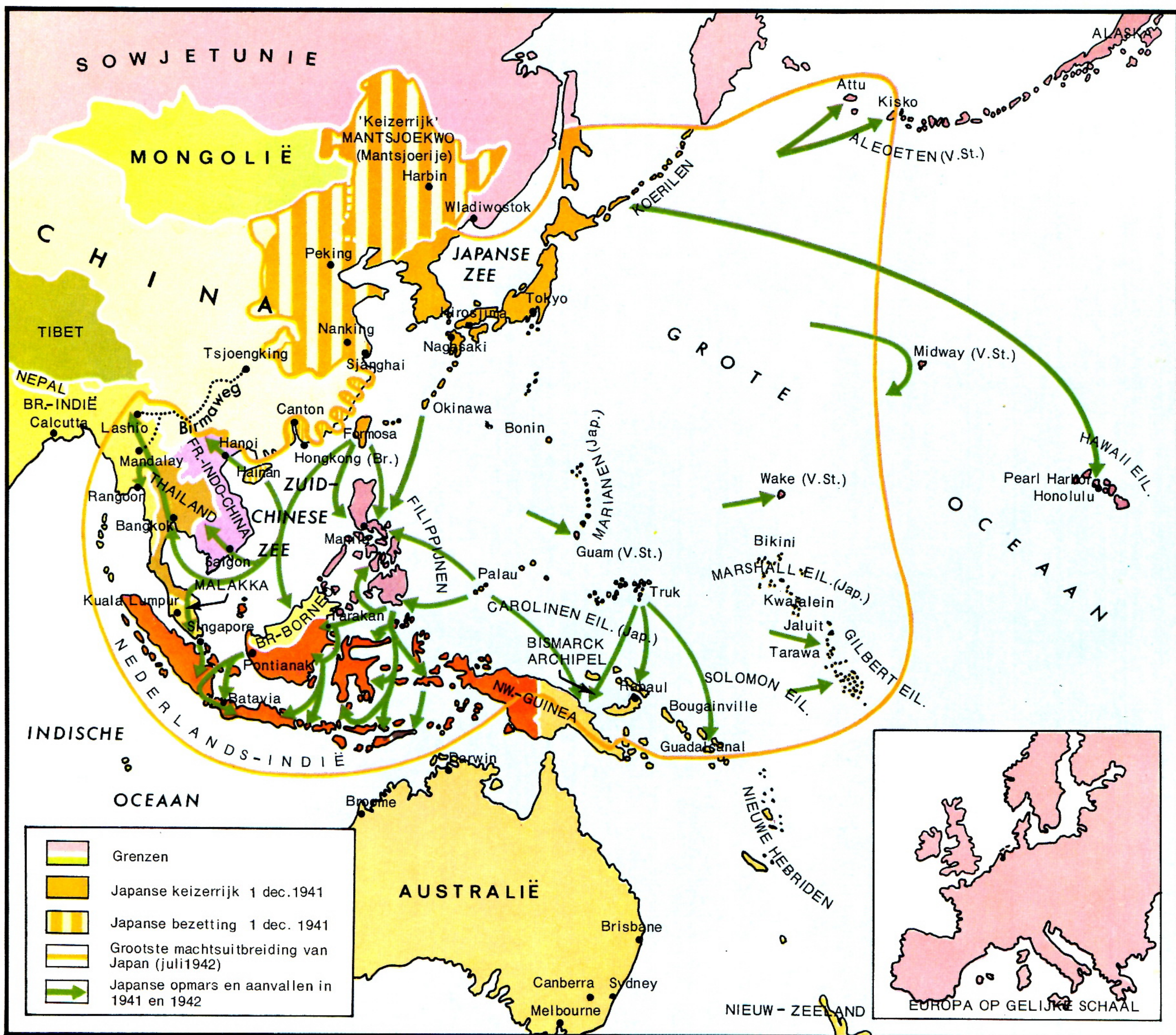
De geharde krijgers van Nippon, die in kort tijdsbestek enorme successen boekten.

Geheel boven: jungletraining van Britse soldaten in het minder bedreigde Birma.

van Atjeh gebracht om er inlichtingen te verzamelen, sabotage te plegen en de bevolking tegen het Nederlandse gezag op te zetten. De Nederlandse troepen in Noord-Sumatra ondervonden later bij hun acties tegen de Japanners dan ook veel hinder van doorgesneden telefoon- en elektriciteitskabels, opgebroken spoorrails en een vijandige houding van Atjehse hoofden. De andere spits van de Japanse westelijke

aanvalsrouten richtte zich op Birma, nadat Thailand op 25 januari 1942 de oorlog had verklaard aan Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Dit was een logisch uitvloeisel van het militaire pact dat de pro-Japanse regering van de Siamese dictator Phibol Songgram op 14 december 1941 met Japan had gesloten. De Japanners vielen Zuid-Birma binnen om de vliegvelden te veroveren van waar de *Royal Air Force* en de Amerikaanse *Flying Tigers*, een vrijwilligerskorps, steun aan Malakka gaven. Op de middelste aanvalslijn vernietigden de Japanners negen uur na de aanval op Pearl Harbor, dus eveneens op 8 december, bijna geheel dat deel van de Amerikaanse lucht-

met de Britse generaal sir Archibald Wavell als opperbevelhebber. Wavell vestigde zijn hoofdkwartier bij Bandung op Java. De Japanse opmars ging echter gestadig voort: de Britse strijdkrachten op Malakka werden op 7 januari 1942 door ongeveer dertig Japanse tanks bij de Slimrivier verslagen. Men trok van Kuala Lumpur terug naar de Johore-dam, die Malakka verbond met het eiland Singapore, de onneembare vesting, waar de Britten beslist stand dachten te kunnen houden. Inmiddels vormden Japanse inlichtingenofficiërs, geleid door majoor Fujiwara, onder de Sumatranen die op Malakka verbleven, de zogenaamde F-groep. De leden ervan werden 's nachts naar de kust

macht dat op de Filipijnen was gestationeerd. Twee dagen later werd de vlootbasis bij Cavite op Luzon door een luchtbombardement onbruikbaar gemaakt. Gelukkig was de Amerikaanse *Asiatic Fleet* onder admiraal Thomas C. Hart toen uitgevaren om Britse versterkingen naar Singapore te konvoieren en ontsnapte ze zodoende aan de vernietiging. Een deel van dit eskader zou later aan de Slag in de Javazee deelnemen.

Nadat het Amerikaanse *Congress* in 1934 had besloten de Filipijnen in 1946 hun onafhankelijkheid terug te geven, was er weinig meer gedaan voor de verdediging van deze archipel. In 1937 was generaal Douglas MacArthur door het Filipijnse bestuur aange trokken om een inheems leger te oefenen, maar toen de Pacific -oorlog uitbrak, waren er niet meer dan 100.000 Filipijnse soldaten. Hiervan vormde de 12.000 *Philippine Scouts* de elite. Tezamen met de Amerikaanse 31e infanteriedivisie namen ze het tegen de Japanners op. Voorts was het 4e mariniers-

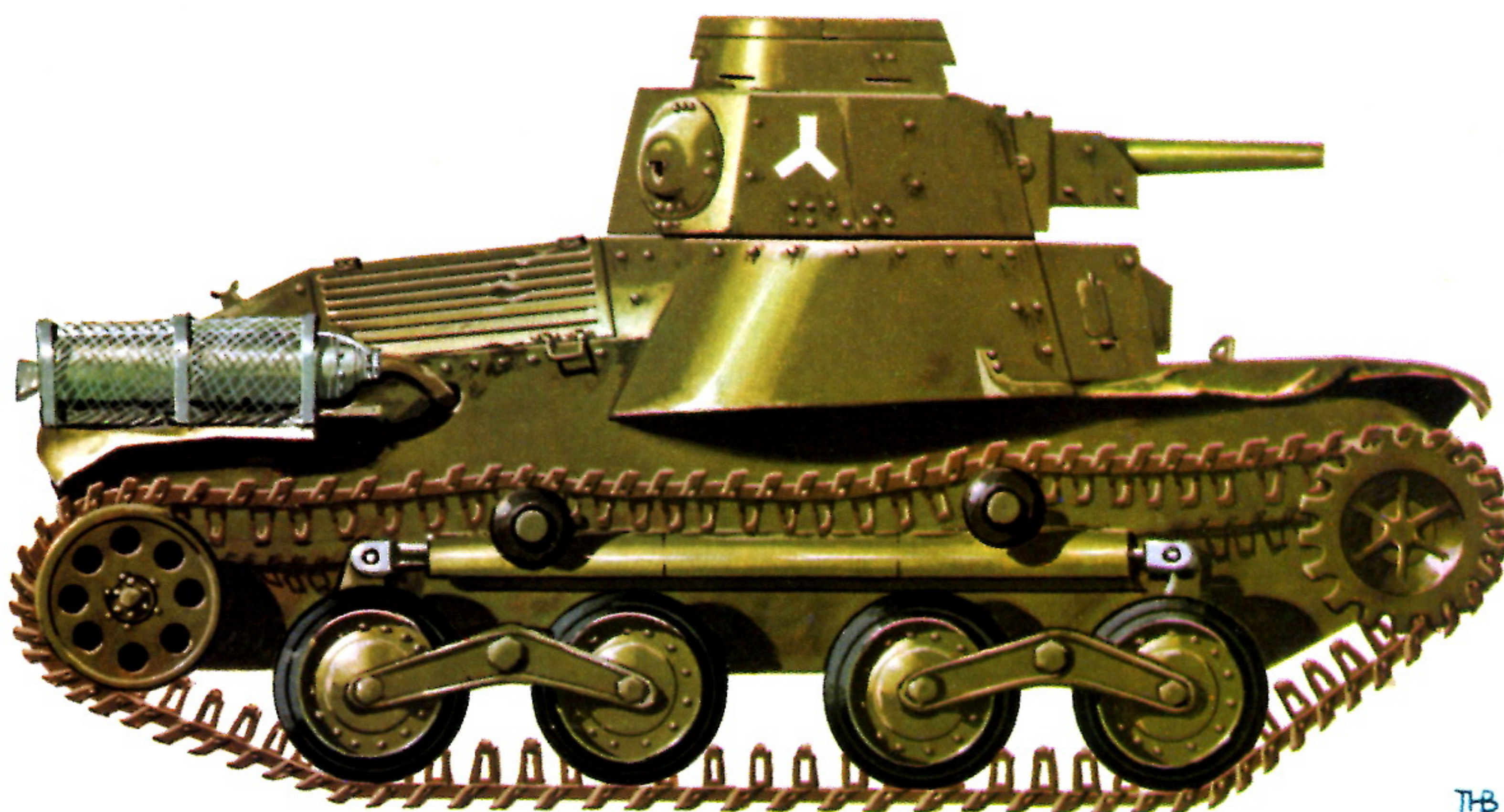
Een overzicht van de Japanse veroveringen in de eerste fase van de strijd in het Verre Oosten. In vrij korte tijd slaagden de Japanners erin een reusachtig gebied te bezetten. Dat lukte hun vooral door hun knappe strategie en verrassende tactiek.

regiment uit Sjanghai teruggeroepen en op de Filipijnen gestationeerd. De verdedigers kregen tenslotte ook nog versterking van een duizendtal zeelieden die in Manila gestrand waren. Op 10 december landden de Japanners op de noordkust van Luzon. Tien dagen later volgde een Japanse landing op het eiland Mindanao. Toen de situatie op Luzon onhoudbaar werd, trok generaal MacArthur zich terug op het rotsachtige schiereiland Bataan bij Manila. De Amerikanen verklaarden Manila tot open stad, maar desondanks werd ze eind december 1941 hevig gebombardeerd en toen door de Japanners bezet. President Quezon en andere leden van de Filipijnse regering weken uit naar het

eiland Corregidor, dat de Bataan-verdediging aan de zee kant dekte. Andere politieke leiders der Filipino's waren echter onder Jose Laurel en Jorge Vargas in Manila achtergebleven om met de Japanse bezetter tot een compromis te komen inzake het bestuur over het land. De laatsten maakten de achterblijvers echter duidelijk dat zij slechts te kiezen hadden tussen een krachtig (Japans) militair bestuur op de punt van de bajonet of een marionettenregering van Filipino's. Vargas en de zijnen kozen het laatste. Zij hoopten aldus de harde Japanse maatregelen voor het volk nog zoveel mogelijk te kunnen verzachten. MacArthur seinde op 23 januari 1942 van Bataan uit aan Washington dat hij vastbesloten was de Filipijnen tot de laatste man te verdedigen, maar op dezelfde dag stelde de Vargasgroep in Manila een voorlopige bestuursraad in om de orders van het Japanse militaire gezag te kunnen uitvoeren. Op Mindanao was op 20 december 1941 de belangrijke vliegbasis Davao in Japanse

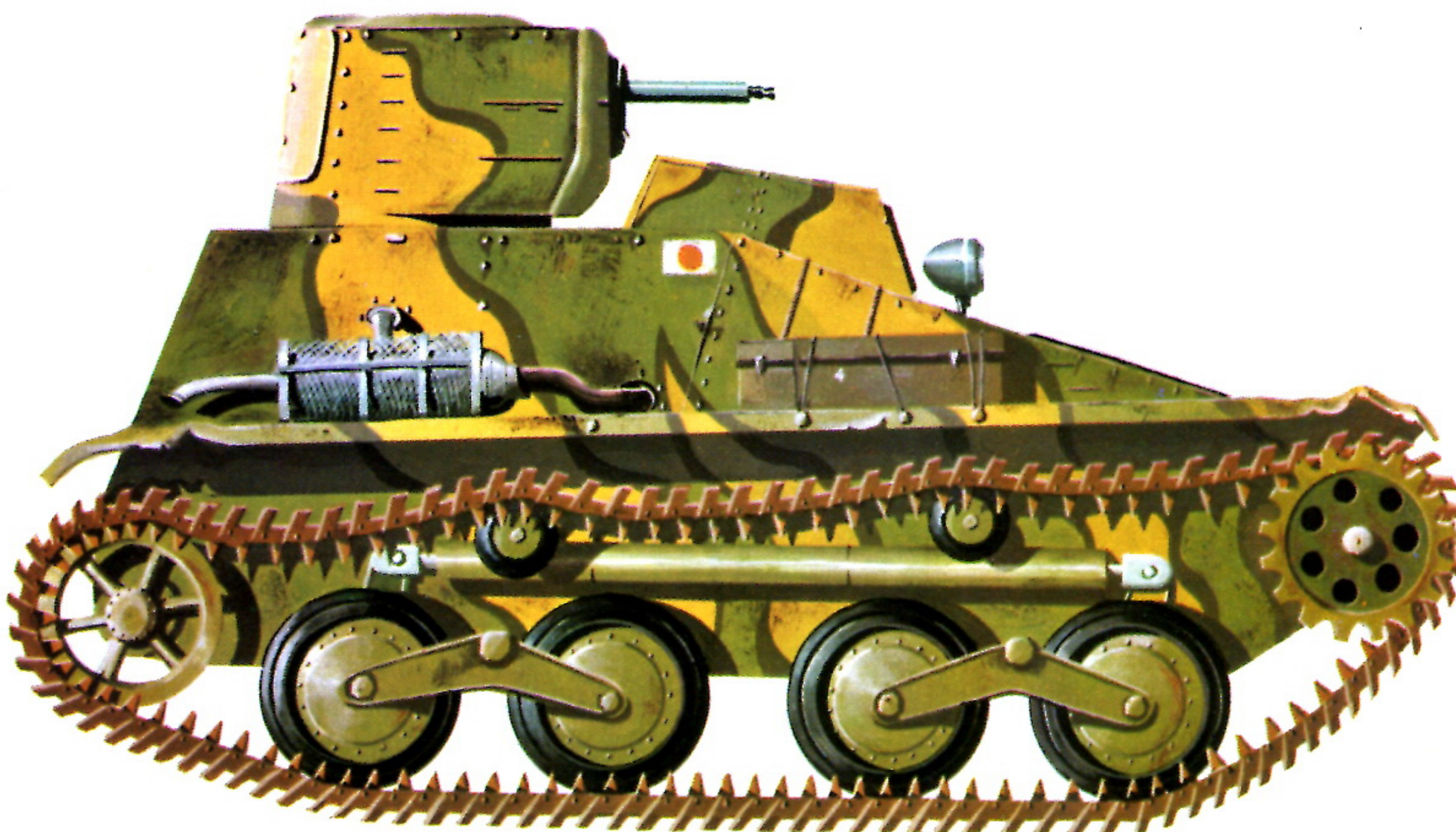
Op verscheidene strijdtoneelen in het Verre Oosten zetten de Japanners in de eerste maanden van hun offensief ook lichte tanks en pantserwagens in, al stond het gebruik dat zij van dit wapen maakten, in geen enkele verhouding tot de massale pantseroorlog die in het Westen door de Duitsers werd gevoerd.

In de dichtbeboste gebieden van Malakka en Sumatra bewees de hiernaast afgebeelde Tankette type 92 de Japanners uitstekende diensten, ook al was dit wapen eigenlijk al verouderd. Het was een lichte verkennings-tank die door de Japanners was gebouwd naar het voorbeeld van de Britse Carden Loyd carrier. Het eerste exemplaar van deze Japanse imitatie kwam al in 1932 in gebruik. De '92' was erg zwak bepantserd, woog slechts drie ton en voerde als enige bewapening een machinegeweer. Hij werd veel gebruikt als tractor voor de artillerie en als voorraadtrailer.

T-B

De Kyu Go was een lichte Japanse tank die gebouwd was op het chassis van de Tankette type 92. Ook dit wapen was op de keper beschouwd weinig indrukwekkend en had zijn succes op het strijdtoneel in Zuidoost-Azië eigenlijk alleen te danken aan de omstandigheid dat de geallieerden er op dat moment geen gelijkwaardige tanktypen tegenover konden stellen. Om te beginnen was de bewapening bijzonder pover: de Kyu Go was slechts uitgerust met een 3,7-mm-kanon en één machinegeweer. Vervolgens had de schutter in de toren een buitengewoon grote dode hoek: een gebied dus dat op geen enkele wijze door de tankbewapening werd bestreken. Het gevolg hiervan was dat de wagen vooral in dichte junglegebieden heel gemakkelijk kon worden uitgeschakeld door koelbloedige infanteristen. Hoewel dus verouderd, bleef deze tank tot het eind van de oorlog actief.

handen gevallen. Van hieruit werden Borneo en Celebes door de Japanse luchtmacht met bombardementen bestookt. Op 22 december landden Japanse troepen reeds op de noordwestkust van het Britse protectoraat Sarawak op Noord-Borneo. De Britse troepen werden in de daaropvolgende dagen gedwongen de grens van het Nederlandse deel van het eiland over te steken om aan krijgsgevangenschap te ontkomen. Het belangrijke Nederlandse olie-eiland Tarakan aan de oostkust van Borneo werd op 11 januari 1942 aangevallen. Tegelijkertijd werden landingen uitgevoerd op Noord-Celebes, waar Manado in handen van de vijand viel. Wel brachten in de nacht van 23 op 24 januari 1942 Amerikaanse torpedobootjagers ter hoogte van de oliehaven Balikpapan op Oost-Borneo vijf Japanse schepen tot zinken, maar de volgende dag landden de Japanners toch op dit deel van Borneo. De olie van Oost-Borneo was vanaf die vierentwintigste januari 1942 niet meer bereikbaar voor de geallieerden. Ondanks

herhaalde Japanse waarschuwingen werden de olie-installaties op Tarakan en bij Balikpapan door de Nederlanders vernield. Een tekort aan olie was een van de redenen geweest waarom Japan de oorlog was begonnen. Dus moest worden voorkomen dat het in dit opzicht van de veroveringen profijt zou trekken. In Balikpapan waren nog achtergebleven ambtenaren van het plaatselijke binnenlands bestuur — dat was hun uitdrukkelijk van regeringswege opgedragen — de patiënten in het ziekenhuis, enkele doktoren, drie priesters en één predikant. Bovendien was er een aantal KNIL-militairen door de Japanners krijgsgevangen gemaakt. Al deze mensen, ongeveer tachtig in getal, werden op het strand terechtgesteld ten aanschouwen van de inheemse bevolking, die gedwongen werd van de executie getuige te zijn. Op 8 december 1941 waren ook op de meest oostelijke Japanse aanvalslijn de operaties begonnen. Twee van de drie Amerikaanse eilanden op de route van Hawaii naar de

Filippijnen vielen daarbij in Japanse handen. In het zuiden van de Marianengroep, waar Japan het beheer voerde, lag Guam, een geïsoleerde Amerikaanse post die niet van vestingwerken was voorzien om provocatie van Nippon te vermijden. Van het nabijgelegen eilandje Rota landden de Japanners er op die achtste december, onder hevige tegenstand van het ongeveer 500 man tellende Amerikaanse garnizoen. Verstoken van vliegtuigen en zware artillerie moesten de Amerikanen vier dagen later het hoofd wel in de schoot leggen. Wake, 1300 mijl dichter bij Pearl Harbor, hield het zestien dagen uit. Het bataljon mariniers wist de eerste Japanse landingspoging door artillerievuur te verwijderen. Maar de Japanners kwamen terug met een grotere troepenmacht. Op 24 december 1941 moest het garnizoen zich overgeven. De Japanse verliezen waren groot: een kruiser, vier torpedobootjagers en een onderzeeboot. De val van Guam en Wake betekende het afsnijden van de Amerikaanse troepen

Fotoarchief Sparnestad

SADO-Opera Mundi

op de Filippijnen van het moederland en het uitblijven dus van versterkingen overzee. Midway echter, vlak ten noordoosten van de Hawaigroep, bleef voor Amerika behouden. Het garnizoen mariniers wist in de dagen na de overval op Pearl Harbor tot tweemaal toe een Japanse vloottenheid terug te slaan. De Amerikanen lieten de Japanners rustig naderbijkomen. Van zeer korte afstand openden hun kustbatterijen dan het vuur. Zo werden een kruiser en een torpedobootjager van de Japanse keizerlijke marine in de grond geboord. Bij ditzelfde Midway zou later Japan zijn tijdelijke maritieme hegemonie in de Pacific verliezen. Ten oosten van Nieuw-Guinea vielen Japan-

Boven: zegevierende Japanse veroveraars op een foto van onbekende herkomst.

Geheel boven: het aanvankelijke succes van de Japanners was onder meer te danken aan hun snelle en verrassende landingsoperaties.

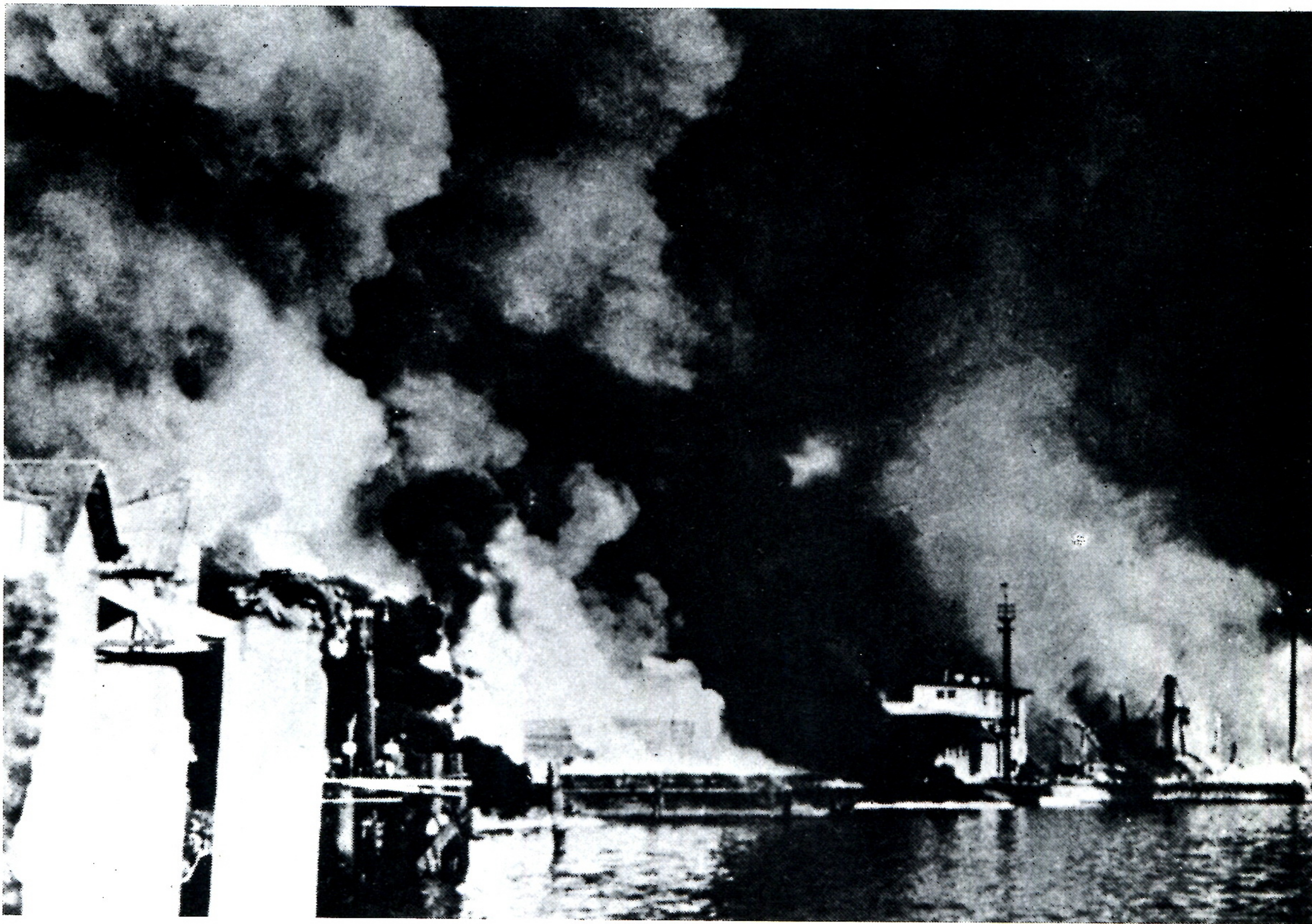
se bommenwerpers Rabaul op New Britain aan, opererend vanaf vliegdekschepen. Zeventien dagen lang, van 3 tot 20 januari 1942, duurde dit bombardement, waardoor het Australische garnizoen werd gedecimeerd. Eerst toen kon, op 23 januari 1942, Rabaul door de Japanners bezet worden. Op dezelfde dag namen ze ook bezit van andere kernpunten in de geallieerde defensie: Kavieng op

New Ireland en Kieta op Bougainville. Hierdoor werden de Japanners in staat gesteld Nieuw-Guinea en zelfs Port Darwin op Noord-Australië met bommen te bestoken. Bovendien werden door deze acties de aanvoerlijnen van Amerika naar Australië in gevaar gebracht. Het is daarom begrijpelijk dat na de eerste fase van de Japanse opmars juist in dit gebied de grote strijd zich zou gaan afspelen. Voor het ogenblik waren de geallieerden tot verbijstering gebracht door de superieure Japanse strategie en door de verrassende tactiek, die met grote kundigheid, moed en voortvarendheid werd uitgevoerd. Japan, de imitator van het Westen, leek zijn leermeesters de baas te zijn...

DE VAL VAN DE FILIPPIJNEN

MOLLEN IN EEN ROTS

JOEP BÜTTINGHAUSEN

U.S. Army

Om 02.30 uur in de ochtend van 8 december 1941 (dat was 0.800 uur, 7 december Pearl-Harbortijd) ontving de dienstdoende Amerikaanse marineofficier in het Marsmangebouw te Manila de volgende dramatische boodschap: 'Luchtaanval op Pearl Harbor. Dit is geen oefening.' Een half uur later was het nieuws in handen van admiraal Thomas C. Hart, bevelhebber van de Aziatische Vloot, die het in aller ijl doorzond naar zijn marine-eenheden en zich vervolgens naar zijn bureau spoedde. Hij liet, om een nimmer duidelijk geworden reden na, om leger en luchtmacht op de hoogte te brengen. Hoe het ook zij, de stafchef van de opperbevelhebber generaal MacArthur, generaal Suther-

Voor al in december 1941 voerde de Japanse luchtmacht een groot aantal bombardementen en beschietingen uit op Luzon, het belangrijkste eiland van de Filippijnen. Een groot deel van de Amerikaanse luchteenheden werd hierdoor vernietigd.

land, kreeg het nieuws pas kort na 03.30 uur via een commerciële radiozender te horen. Hij belde onmiddellijk MacArthur in diens appartement in het Manila Hotel en liet vervolgens alle commandanten weten dat men zich in staat van oorlog met Japan bevond. Troepen kregen bevel direct gevechtsposities in te nemen. Inmiddels had op de luchtmachtbasis Clark Field ook generaal-

majoor Lewis H. Brereton, bevelhebber van de Amerikaanse luchtmacht op de Filippijnen, het bericht over Pearl Harbor in een commerciële uitzending gehoord. Hij kon echter pas om vijf uur 's ochtends het bureau van MacArthur bereiken. Volgens zijn dagboek (dat evenwel later wijzigingen onderging) vroeg Brereton die ochtend tot driemaal toe via Sutherland het fiat van generaal MacArthur om de zuidpunt van het 800 km naar het noorden gelegen eiland Formosa te mogen bombarderen. Daar hield namelijk de Japanse 11e luchtvloot (Marine Luchtgroep) sinds de vroege ochtend in totaal 192 bommenwerpers en andere lange-afstand-toestellen startklaar om naar Luzon te

vliegen, zodra men het bericht over de aanval op Pearl Harbor had ontvangen. Door een zware mist konden deze toestellen evenwel niet volgens schema opstijgen. De Japanners maakten zich inderdaad ernstig zorgen om een eventuele Amerikaanse luchtaanval op hun nog steeds aan de grond staande toestellen. Over de vraag of Brereton die fatale ochtend inderdaad driemaal tevergeefs via Sutherland aan MacArthur verzocht om Formosa te mogen bombarderen, is later een heftige discussie ontbrand, waarin de ontkenningen en beschuldigingen niet van de lucht waren. Maar wat ook de juiste toedracht mag zijn geweest, op die verwarde ochtend kreeg Brereton van generaal Arnold in Amerika

Links: generaal Douglas MacArthur ontving uit Washington het uitdrukkelijke bevel de Filippijnen te verlaten om in Australië de leiding te nemen van het geallieerde hoofdkwartier. Pas na dat bevel vertrok hij.

Rechts: bijzonder hevig en verbitterd was de strijd op Bataan. Hier proberen Japanners met vlammenwerpers een Amerikaanse bunker in de hoofdverdedigingslinie te nemen.

Onder: op 25 december 1941 bombardeerde de Japanse luchtmacht het stadje San Pablo op de Filippijnen. Er werd die dag juist een kerstmarkt gehouden. Dit was wat er overbleef van het overvolle marktplein.

telefonisch de stringente opdracht ervoor te zorgen dat zijn toestellen niet op dezelfde manier, dat wil zeggen bij verrassing, zouden worden vernietigd als de oorlogsbodems in de haven van Pearl Harbor. Daarom zond hij reeds omstreeks acht uur zijn bommenwerpers inderhaast, zij het zonder bommen, op patrouille. Ongeveer om diezelfde tijd kwam een alarm door dat Japanse bommenwerpers boven Luzon, het grootste eiland van de Filippijnen, in de richting van Manila vlogen. Deze legertoestellen bogen echter af en bestookten even later secundaire doelen, zonder overigens enige tegenstand in de lucht te ontmoeten. Toen kort daarop Brereton van MacArthur toestemming kreeg Zuid-

Formosa te bombarderen, besloot hij om tegen zonsondergang met twee eskaders Vliegende Forten (B-17's) de Japanse luchtmacht op het eiland aan te vallen. Zodra de Japanse legerbommenwerpers uit het luchtruim boven Luzon waren verdwenen, werd het signaal 'alles veilig' gegeven, waarna tegen 11.30 uur alle bommenwerpers waren geland. Meteen begon men met het innemen van brandstof en het inladen van bommen van 45 en 135 kg. Wat de Amerikanen echter niet wisten, was dat tegen 09.15 uur op Zuid-Formosa honderdacht tweemotorige marinebommenwerpers, bemand met de allerbeste piloten, waren opgestegen en onder escorte van vierentachtig Zero-

jagers koers zetten naar Clark Field en Iba. Op de bases Iba en Del Carmen stonden twee squadrons jagers startklaar. Vrijwel alle overige jagers namen korte tijd later brandstof in op Nichols en Clark Field, waar ook de B-17's stonden te tanken. Ofschoon tegen 11.30 uur bij het luchtwaarnemingscentrum op Noord-Luzon van alle kanten radarmeldingen, telefoontjes en telegrammen binnenstroomden dat een formidabele Japanse luchtvloot op grote hoogte Luzon binnenvloog en waarschijnlijk koers zette naar Clark Field, werd deze basis zelf door een reeks van nimmer opgehelderde fouten en misverstanden niet tijdig gealarmeerd. Om 12.15 uur verscheen de eerste formatie

Paris Match

Japanse bommenwerpers boven de basis. De piloten, die niet meer hadden gerekend op het element verrassing, zagen daar — waarschijnlijk tot hun grote vreugde — een grote prooi aan bommenwerpers en jagers keurig opgesteld staan. Op het moment dat op de grond het eerste luchtalarm-signaal klonk, lieten de eerste zevenentwintig Japanse toestellen reeds hun bommen op de weerloze vliegtuigen neerregenen. Nadat zij hun dodelijke last hadden afgeworpen op een hoogte van 6500 tot 7500 m, kwam op diezelfde hoogte een tweede formatie bommenwerpers over. Ook deze zaaide ongestoord dood en vernieling, want de Amerikaanse luchtdoelgranaten explo-

deerden 700 tot 1200 m onder de vijandelijke toestellen. Daar kwam nog bij dat volgens schattingen slechts één op de zes afgevuurde granaten ook werkelijk explodeerde, daar de ontstekingen van deze granaten (die uit 1932 of daarvoor dateerden!) door corrosie waren aangetast. Na de twee golven bommenwerpers scheerden vierendertig Zero's laag over de basis en bestookten een uur lang de met bommen, brandstof en munitie geladen Amerikaanse toestellen en de P-40 jagers. Ook op de basis Iba voerden de Japanners vrijwel gelijktijdig een zware aanval uit. Het effect van beide aanvallen was vernietigend. Tegenover zeven neergehaalde Japanse jagers stonden circa honderd vernietigde Ameri-

kaanse toestellen, waaronder achttien 'Vliegende Forten' en drieënvijftig P-40 jagers. Nog tal van andere toestellen werden zwaar beschadigd, vele installaties op Clark en Iba met de grond gelijkgemaakt, tachtig man gedood en honderdvijftig gewond. Met één slag hadden de Japanners de Amerikaanse luchtmacht op de Filippijnen vrijwel vleugellam gemaakt. De Japanse generale staf liet de Amerikanen bovendien geen tijd om op adem te komen. De volgende dag, 9 december, werd Nichols Field bij Manila gebombardeerd en op 10 december werd het vernietigende werk afgemaakt met nieuwe aanvallen op de bases Nichols, Nielson en Del Carmen. Ook nu weer waren de Ameri-

kaanse verliezen aan materieel zwaar doordat de meeste jagers elders waren ingezet en de Japanners vrijwel ongehinderd hun gang konden gaan. Verder vielen vierenvijftig bommenwerpers de haven en marinebasis van Cavite op de zuidkust van de Baai van Manila aan, waarbij zij eveneens zwakke tegenstand ontmoetten. Voltreffers en branden vernietigden een groot deel van het marine-etablisement, de grote onderzeeboot 'Sealion' liep zware schade op, ruim tweehonderd torpedo's gingen verloren en circa vijfhonderd man werden gedood of gewond. Admiraal Hart, die Cavite als basis niet meer bruikbaar achtte, dirigeerde de daar voor anker liggende oorlogsbodems naar het zuiden, waar zij zich bij *Task Force 5* moesten aansluiten. De koopvaardij-schepen wisten onder dekking van het duister op een enkele boot na eveneens te ontsnappen, waarmee voor de Japanners een gouden kans verloren ging om ook de geallieerde koopvaardij voor een belangrijk deel lam te leggen. Na een dag van rust vielen letterlijk honderden Japanse leger- en marinetoestellen op 12 en 13 december doelen op geheel Luzon aan zonder op noemenswaardige tegenstand te stuiten. Op 17 december kregen alle nog operationele Amerikaanse bommenwerpers op de Filippijnen opdracht naar Darwin in Noord-Australië te vliegen, zodat in het uitgestrekte Filippijnse eilandrijk slechts een handjevol jachtvliegtuigen achterbleef. Door de vernietigende slagen die Japan tegelijk tegen Pearl Harbor en de Filippijnen had uitgedeeld, was dit land nu meer geïsoleerd dan ooit. De grondstrijdkrachten op de Filippijnen konden van dat moment af nauwelijks meer rekenen op enige effectieve steun en bevoorrading van buiten af.

Intussen hadden de Japanners reeds op 8 december hun eerste voorhoedelanding ondernomen, en wel op het eilandje Batan, dat op 215 km ten noorden van Luzon ligt. Twee dagen later gingen geharde Japanse elitetroepen aan land bij Vigan aan de westkust en bij Aparri aan de noordkust van Luzon. Op 12 december volgde een landing bij Legaspi op de zuidpunt van Luzon, terwijl op 20 december eenheden bij Davao op Mindanao aan land gingen. Al deze landingen en ook de landing op het eiland Jolo (24 december) waren voorhoedelandingen, die ten dele ook waren bedoeld om bases te krijgen voor de volgende sprong, die naar Nederlands-Indië. Veruit de grootste Japanse landingen vonden echter op 22 december plaats bij San Fernando en Agoo in de Golf van Lingayen en in de Lamon Baai aan de oostkust van Luzon. Vandaar uit begonnen de Japanners hun opmars naar Manila, waarbij zij slechts lichte tegenstand ondervonden. En dat, terwijl alle Japanse landingen met een minimum aan troepen waren uitgevoerd. Op grond van de binnengekomen inlichtingen, onder andere van de grote Japanse vijfde colonne op de Filippijnen, schatte het Keizerlijke Hoofdkwartier in Tokyo in november dat Luzon in vijftig dagen en de Filippijnen in hun geheel in drie maanden zouden kunnen worden veroverd. Bovendien sloegen de militaire leiders in Japan de defensie op de Filippijnen zo laag aan dat zij luitenant-generaal

Fotoarchief Spaarnestad

ten, althans wat het begin van de strijd aan gaat, griezelijk goed. De Amerikaanse troepen waren qua bewapening en training volstrekt onvoldoende om de zeer lange kustlijn van Luzon afdoende te verdedigen en dreigden bovendien door een Japanse tangbeweging omsingeld te worden. Hun positie werd verder bijzonder netelig doordat de Filippijnse strijdkrachten, met uitzondering van het elitekorps van de *Philippine Scouts*, in geen enkel opzicht voldeden. Ten tijde van de Japanse aanval waren zij nog slechts ten dele gemobiliseerd, de meeste manschappen hadden een training van slechts vijf en een halve maand, hun uitrusting was matig, ze hadden te weinig officieren en hun discipline

Paris Match

Boven: Amerikaanse krijgsgevangenen na hun martelende dodenmars naar San Fernando.

Geheel boven: na het vertrek van MacArthur naar Australië kreeg generaal Wainwright het bevel over de troepen op de Filippijnen.

Masjharoe Homma, de bevelhebber van de Japanse invasietroepen, slechts de beschikking gaven over twee divisies, de 16e en de 48e, plus twee pantserregimenten, twee infanterieregimenten, een batterij middelzware artillerie en vijf bataljons luchtafweergeschut. Tegenover deze strijdmacht stonden elf divisies en enige van de sterkste bolwerken ter wereld. De Japanse berekeningen klop-

was zwak. Heel wat Filippijnse eenheden verdwenen dan ook na de eerste schermutslingen in de bergen. Slechts een klein deel van hen werd guerrillero; de rest keerde terug naar huis. Generaal MacArthur, die ontsteld was over het slechte moreel van de Filipino's, over wie hij eveneens het bevel had, zag al gauw in dat hij Manila nooit zou kunnen houden. Om onnodig bloedvergieten onder de burgerbevolking te voorkomen liet hij op 23 december de hoofdstad tot open stad verklaren en gaf alle troepen bevel zich op het schiereiland Bataan terug te trekken. Desondanks werd Manila door de Japanners op 27 en 28 december genadeloos gebombardeerd. Op de daaropvolgende 2 januari trok-

ken zij de zwaar gehavende stad binnen. Het terugtrekken op Bataan werd ondanks de enorme grote verwarring een succes, vooral doordat de Japanners de brug over de rivier de Culo pas vernietigden, toen het terugtrekkende leger er al overheen was. In totaal wisten 80.000 man troepen en 60.000 burgervluchtelingen Bataan binnen te komen. Er waren daar voorheen al grote voorraden munitie en brandstof opgeslagen. Daar men echter op Bataan oorspronkelijk op 43.000 man had gerekend, moest door de grote toevloed van militairen al heel gauw een strenge rantsoenering op het gebied van kleding, voedsel en brandstof worden ingesteld. MacArthur had inderhaast op Bataan twee verdedigingslinies laten aanleggen: een hoofdlinie, die van de steile hellingen van de Santa Rosa in het Noorden naar de westkust bij Mauban en naar de oostkust bij Abucay liep, en een reservelinie, die liep van Bagac aan de westkust tot bij Orion aan de oostkust. De eerste Japanse stormloop op de hoofdlinie vond op 9 januari plaats. Pas op 23 januari begonnen de door honger en ziekte ondermijnde verdedigers onder de toenemende Japanse druk terug te vallen op de reservelinie. Toen de toestand voor de uitgeputte Amerikanen en Filipino's steeds ernstiger werd en er ondanks alle beloften van MacArthur geen hulp kwam opdagen, ontstond het volgende beroemd geworden, wanhopige liedje: *'We're the battling Bastards of Bataan; No mam, no papa, no Uncle Sam... No pills, no planes, no artillery pieces... And nobody gives a damn!'* In de felle strijd werden aan beide zijden zware verliezen geleden, waarbij zeer velen aan tropische ziekten bezweken. Zo bleek de Japanse strijdmacht tegen eind februari bijna 3000 man te hebben verloren, terwijl er 4000 gewonden en ruim 10.000 zieken waren, onder wie zeer vele lijdens aan malaria en beriberi. MacArthur, die zich met de Filipijnse president Manuel Quezon op de eilandvesting Corregidor bevond en had gezworen het eiland nooit levend te zullen verlaten, kreeg tenslotte, na herhaaldelijke weigeringen van zijn kant, uit Washington het uitdrukkelijke bevel in Australië de leiding van een nieuw gevormd geallieerd hoofdkwartier op zich te nemen. De trotse generaal, die weigerde in een onderzeeboot te vertrekken, verliet met zijn vrouw Jean, zijn zoontje Arthur, alsmede enige generaals en tal van kolonels in de avond van 11 maart in vier patrouilleboten Corregidor, na tegenover zijn opvolger, generaal Wainwright, te hebben gezworen 'te zullen terugkomen'. Na een avontuurlijke tocht bereikte het gezelschap van eenentwintig personen op 16 maart Darwin.

Op Bataan was het einde nu niet ver meer. Op Goede Vrijdag, 3 april, zetten de Japanners hun slotoffensief in en vier dagen later waren zij in het centrum van de reservelinie tot zeven kilometer achter de stellingen doorgedrongen. Op 9 april besloot generaal King, de bevelhebber op Bataan, op eigen gezag om zich met zijn totaal uitgeputte, zieke, ondervoede en in lompen geklede mannen over te geven. Ongeveer 76.000 man, merendeels Filipino's legden die dag de wapens neer en bezegelden daarmee Amerika's grootste militaire nederlaag. Circa 2000

mensen wisten in bootjes en ten dele zelfs zwemmende Corregidor te bereiken. Voor de tienduizenden die zich hadden overgegeven, was het einde van de ellende echter nog lang niet in zicht. De Japanners lieten hun verslagen vijanden onder een verzengende zon een afgrijselijke dodenmars naar het 130 km verder gelegen San Fernando maken. Alle achterblijvers werden met bajonetsteken afgemaakt. Na de helse mars, die zes dagen duurde en tijdens welke zeer velen bezweken, werden de overlevenden per trein naar het interneringskamp O'Donnell in de rimboe van Arlac getransporteerd. Intussen hadden de Japanners al van 29 december af met tussenpozen Corregidor en de drie kleinere,

'Gibraltar van het Oosten', dat groen en dichtbebost was geweest, veranderde in korte tijd in een kaal, zwartgeblakerd stuk grond. De bezetting van het eiland moest een mollenbestaan leiden in mangaten, loopgraven en in het uitgestrekte tunnelcomplex. Op 14 april waren reeds alle kustbatterijen op Corregidors noordkust uitgeschakeld. De Japanners, die zelf hun zware geschut achter bergkammen hadden opgesteld, gingen nu op aanwijzingen van waarnemingsballons hun vuur op de zuidelijke kustbatterijen richten. Ook het luchtafweegeschut werd gaandeweg uitgeschakeld, waarna kleine groepen bommenwerpers met grote regelmaat en steeds lager aanvallen op het eiland ondernamen.

Twee foto's van de 'dodenmars' die tienduizenden Amerikanen en Filipino's maakten van Bataan naar het honderddertig kilometer verder gelegen San Fernando. Wie niet meer kon, werd door de Japanse bewakers met bajonetsteken afgemaakt.

tot forten omgebouwde eilanden — Fort Hughes op Caballo, Fort Drum op El Fraile en Fort Frank op Carabao — vanuit de lucht en met artillerie bestookt. Na de val van Bataan begonnen zij echter de 'Rock' (Rots), zoals Corregidor door de Amerikanen werd genoemd, vrijwel onafgebroken te beschieten met kanonnen van 75, 105, 155 en 240 mm, voorzien van tijdprojectielen. Het trotse

Maar vooral het onafgebroken artilleriebombardement, dat steeds intensiever werd, zodat tenslotte door bijna 150 batterijen vuur werd afgegeven, stelde de zenuwen van de verdedigers buiten en ook in het Malinta-tunnelcomplex zwaar op de proef. Daarbij kwamen nog honger, gebrek aan medicamenten en tropische ziekten. In de overvolle tunnellazaretten lagen ruim duizend gewonden en vele honderden zieken. Op 29 april vierden de Japanners de verjaardag van hun Tenno, de keizer, met het hevigste artilleriebombardement dat ooit in Zuidoost-Azië had plaatsgevonden. De daaropvolgende dagen wisten de Japanners hun vuur nog te verheven. Zo schoten ze op 2 mei in vijf

uur 3600 granaten op de batterijen Crockett en Geary af. Tenslotte sloeg een 240-mm-granaat in het kruitmagazijn bij de batterij Geary, waardoor een dermate hevige explosie ontstond, dat mannen aan de andere kant van het eiland uit neus en oren begonnen te bloeden. Na een infernaal bombardement op 5 mei gingen de eerste Japanse troepen 's avonds bij North Point op de staart van het eiland aan land. Maar ze werden door de mariniers en een allegaartje van andere verdedigers op een regen van kogels onthaald. Desondanks wist ongeveer dertig procent van de aanvallers ongezien aan land te komen. Terwijl een tweede golf Japanners werd neergemaaid, begonnen de overlevenden aan hun

opmars naar de Malinta-tunnel, waar ruim 4000 man waren geconcentreerd. Intussen waren nog slechts de kanonnen op de kleinere eilandforten, vooral die van het 'betonnen slagschip' Fort Drum, in staat vuur af te geven. Op Corregidor waren de kanonnen, zoeklichten en stukken afweergeschut vrijwel totaal uitgeschakeld, terwijl de telefoonverbindingen niet meer werkten. Tegenover de verrassende Japanse aanvallen en omsinge-

Op 6 mei 1942 moesten de Amerikaanse en Filippijnse troepen op Corregidor zich eindelijk gewonnen geven. Deze foto toont de grote vreugde waarmee de Japanners de overgave begroetten.

lingsbewegingen konden de commandanten op het eiland geen gecoördineerde, effectieve tegenaanval meer stellen, ofschoon er in totaal 15.000 man op Corregidor geconcentreerd zaten en de gelande Japanners verre in de minderheid waren. Toen deze laatsten tenslotte enkele pantserwagens en lichte artillerie aan land wist te zetten, was ondanks het felle incidentele verzet het pleit snel beslecht. Op 6 mei, 's ochtends om 10.00 uur, liet generaal Wainwright aan generaal Homma weten dat hij zich met zijn troepen overgaf. Het 'onneembaar' geachte fort Corregidor was gevallen. En daarmee was een dramatisch eind gekomen aan de eerste fase van de strijd om de Filippijnen.

Fotoarchief Spaarnestad

DE OPMARS NAAR SINGAPORE

OP DE FIETS DOOR DE JUNGLE

JOOP TERMOS

Fotoarchief Spaarnestad

Het leven in Singapore, parel van de Britse koloniën, stomend-hete stad op het eiland Singapore, was voor de inwoners — Britten, Chinezen en een mengelmoes van andere rassen — als vóór de oorlog: rijk, genoeglijk, vol tropische pracht.

Wat zou men zich zorgen maken? Zeker, de Japanners voerden oorlog. Maar hoe zouden die kleine Aziaten ooit Singapore kunnen veroveren? Het eiland, door twee bruggen over Straat Johore verbonden met het schiereiland Malakka, was immers een onneembaar fort met zijn marinebasis, waaraan het imponerende bedrag van 63 miljoen Engelse ponden was gespendeerd en met zijn bezetting van 85.000 soldaten? Trouwens: her-

Een eenheid Japanse wielrijders in de straten van Johore Bharu, een stadje aan de gelijknamige zeestraat tegenover Singapore.

haaldelijk patrouilleerden boven de stad de vliegtuigen van de *Royal Air Force* en ook dat was een geruststellend schouwspel. Nee, Singapore was wel veilig.

Maar zouden de Japanners dan wellicht Malakka kunnen infiltreren? Ook dat bleek onwaarschijnlijk. Op het schiereiland stonden 19.600 Britten, 15.200 Australiërs, 37.000 Indiërs en 16.000 op Malakka gerekruteerde soldaten klaar voor het gevecht. Singapore was op zondag 7 december, één dag voor de invasie van de Japanners, een

stad met weinig of geen zorgen. Natuurlijk, ergens ver weg rumoerde de oorlog. Maar *good old England* zou de Duitsers wel klein krijgen en aan Malakka plus Singapore, het eiland én de stad, zou de oorlog zo goed als ongemerkt voorbijgaan. En toen de Japanners op maandag 8 december 1941 drie landingen uitvoerden bij Singora en Pattani op de oostkust van Thailand en bij Kota Bharu op de oostkust van Malakka zelf, bleef de optimistische stemming heersen. Want dachten de Japanners wérkelijk dwars door Malakka te kunnen oprukken naar Singapore? Onmogelijk. Hoe zouden ze de vierhonderd mijl van de grens van Thailand tot Straat Johore kunnen overbruggen met

JAPANESE PROPAGANDA

Zodra het Land van de Rijzende Zon zich in de oorlog had gemengd, begonnen de Japanners op hun eigen wijze voor propaganda en publiciteit te zorgen. Tijdens hun hele veldtocht in januari 1942 wierpen ze pamfletten af, waarvan de tekst was gesteld in slecht Engels en ook in het Chinees, Maleis en Tamils. 'Evacueer uw steden, voordat wij ze bombarderen', waarschuwden zij de Aziaten. 'Wij voeren alleen oorlog tegen de blanke duivels.'

Er waren ook blaadjes met afbeeldingen; op een ervan zag men een dikke Europese planter, die in de schaduw lag met een stapel bierflessen naast zich, terwijl Tamilse arbeiders ploeterden in de brandende zon. Op een ander zat een gebruinde Britse soldaat een biefstuk te bakken, terwijl achter hem geëvacueerde Indische soldaten zwetend hun werk deden. Het Japanse leger had zijn eigen pamfletten. De tekst van een ervan luidde: 'Aan het Britse leger, De manier waarop gij, Britse soldaten, u tegen-

over de Japanners hebt misdragen, wordt nimmer door God of de mensheid vergeven. Gij naamt de Japanners gevangen en stopte hen in het melaatsenhuis, in olietanks en bovendien doodde gij Japanse niet-combattanten. Besef goed dat gij als wraak vijfhonderd maal zoveel kunt verwachten als gij die ene keer hebt misdaan.

Het Nippon Leger.

(Bewerkt naar: Charles McCormac, 'Singapore zal je graf zijn.' Utrecht, Het Spectrum Prisma 231)

Popperfoto

Fotoarchief Spaarnestad

Boven: de Britse soldaten op Malakka waren met hun westerse strijdmethoden niet opgewassen tegen de Japanse junglestrijders. Velen werden gevangen genomen.

Links: op 15 februari 1942 capituleerde Singapore. Kort daarop trokken de Japanners in triomf door de straten van de stad.

Rechtsboven: generaal Percival, commandant van Singapore, op weg naar generaal Yamashita om de capitulatie te tekenen.

Rechts: Japanse stoottroepen nemen stormenderhand een van de laatste Engelse bolwerken op het vasteland van Malakka.

als tegenstanders niet alleen de geallieerde legers, maar óók het tot een hoogte van ruim tweeduizend meter oprijzende, grimmige, zigzag over het eiland kronkelende gebergte, óók de dichte tropische jungle van zo goed als ondoordringbare regenwouden, die vier vijfde van Malakka bedekten, óók de natte moesson, waarvan de eerste buien reeds omlaag waren gekomen?

Nee, de leunstoelstrategen en ook talloze militaire autoriteiten gaven de Japanners niet de geringste kans. Ze maakten echter een grove misrekening. De *Royal Air Force* beschikte slechts over een merkwaardig mengelmoes van 141 merendeels verouderde toestellen in plaats van over de 366 moderne

vliegtuigen die waren toegezegd 'tegen het einde van 1941.' Weinigen hielden er rekening mee dat van de troepen op Malakka slechts een gering deel de toch onmisbare jungle-training had gevolgd en dat er een fataal gebrek was aan tanks. En Singapore mocht dan naar veler mening een 'onneembaar fort' zijn — de defensie van het eiland was naar het oosten, naar de zee gericht. Want zo ooit, dan verwachtte men van die kant een vijandelijke aanval, niet over straat Johore.

De eerste luchtaanval op 'onaantastbaar' Singapore vond plaats in de vroege ochtend van 8 december 1941. De stad was niet verduisterd, integendeel. De straatlanpen brand-

den in volle glorie, zelfs het militaire hoofdkwartier in Fort Canning was glorieus verlicht, evenals het centrum van de slapende stad. Duidelijk zichtbaar was ook de verlichte klok van de Victoria Memorial Hall. De raid werd slechts door zeventien vliegtuigen uitgevoerd en de duizenden wakker geschrokken Chinezen, Maleiers en Tamils en de honderden Europeanen die zich onder de straatlantaarns verzamelden en toekeken hoe de vliegtuigen omlaagdoken, wensten de waarheid niet te aanvaarden. Het móést een oefening zijn. Er werden eenenzestig mensen gedood, honderddrieëndertig gewond. Er zouden nog vele, vele luchtaanvallen volgen, die het eens zo trotse Singapore deerlijk zou-

Popperfoto

Fotoarchief Spaarnestad

den verminken en van zijn pracht beroven. De geallieerde strijdmacht was nergens in staat de felle krijgers van Nippon te stuiten. Terwijl de verdedigers, volgehangen met oorlogstuig, moeizaam door de verblindende moessonregens strompelden, reden zwermen Japanse soldaten op fietsen van links naar rechts — maar vooral voorwaarts! — door de rubberplantages. Deze 'infiltranten' waren dikwijls slechts gekleed in shorts en singlets; ze waren moeilijk van de Maleise bevolking te onderscheiden en verrichtten vakbekwaam hun dodelijk werk als sluipschutters. De Japanse elitetroepen slopen door de dampende jungle als was het een park in Tokyo; ze dreven wiggen in de Britse verdediging of vielen hun tegenstanders verwoed in de rug aan. De Japanners waren vertrouwd met de wildernis, hun jungletraining was perfect geweest en onder hen bevonden zich geharde veteranen uit de strijd tegen China. Ook bóven de jungle, in de lucht, waren de aanvallers veruit de meerderen van de al spoedig vleugellamme RAF. Op 10 december waren nog maar vijftig vliegtuigen van de *Royal Air Force* operationeel; de verhouding in de lucht was 10:1 — in het voordeel van de Japanners dan.

De opmars van de Japanners voltrok zich in een voor de Britten — en bovenal voor hun totaal verraste commandant, generaal A. E. Percival — verbijsterend tempo. De twee bij Singora gelande regimenten van de Japanse 5e divisie trokken, gesteund door tanks en artillerie, door Thailand naar de westkust van Malakka, die ze verder zuidwaarts volgden langs de spoorlijn en de kustwegen. Reeds op 12 december viel de stad Jitra. Voor de Britten was de toestand dramatisch en chaotisch. Een voorbeeld. Generaal D. M. Murray-Lyon, commandant van de 11e Indische divisie, stond bij een brug ten zuiden van Jitra om de terugtocht van zijn achterhoede te volgen, toen drie motorrijders, die langs en door een colonne Britse legertrucks reden, hem passeerden. De eerste motorrijder zwaaide naar de generaal en lachte breeduit.

'Mijn God!', schreeuwde Murray-Lyon, 'een Jap!'

Hij en zijn officieren trokken hun revolvers en schoten de twee andere Japanse motorrijders tegen het wegdek.

Een derde regiment van de Japanse 5e divisie, dat bij Pattani op de oostkust van Thailand was geland, trok met een zelfde voortvarendheid dwars door Thailand over de Kroh-bergweg, eveneens in de richting van Malakka's westkust. Op 24 december 1941 verenigde het zich te Kuala Kangsar met de twee andere regimenten. Op de westkust van Malakka zouden de Japanse strijdkrachten zich weer splitsen, maar nu trok men enige tijd gezamenlijk op naar het doel: Singapore. De Japanners voerden de vaartuigen met zich mee die ze bij de landingen hadden gebruikt en benutten ook de boten die ze langs de kust hadden aangetroffen. Daardoor waren ze in staat tijdens hun opmars landingen uit te voeren op de westkust van Malakka en daarmee de verwarring onder de Britten nog groter te maken. Op 11 januari viel Kuala Lumpur, belangrijke hoofdstad van de *Federated States of Malaya*,

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Boven: de Japanse minister-president, baron Hideki Tojo, maakt in het parlement bekend dat de Japanners Singapore hebben veroverd.

Geheel boven: de overwinnaar van Malakka en Singapore, generaal Yamashita.

nadat de toegang tot die stad was opengebroken door een Japanse overwinning bij de Slimrivier; de Engelsen spraken sindsdien van '*The Slim River Disaster*.' Niets kon de Japanse strijdmacht er verder nog van weerhouden krachtig door te stoten naar het eiland Singapore; de drie regimenten van de 5e divisie arriveerden er tegen eind januari 1941. Slechts Straat Johore scheidde hen nog

van het eiland, het doelwit van de strijd. Het leger van Nippon trok niet alleen zegevierend zuidwaarts langs de westkust van Malakka. Ook langs de oostkust van het schiereiland was de Japanse opmars overrompeland. Op die manier lieten de aanvallers het bergland letterlijk 'in het midden' en naderden ze het eiland Singapore als de twee bekken van een nijptang, die bijeen zouden komen bij Straat Johore, de slecht verdedigde zeeëngte tussen Malakka en Singapore. De oostkust van Malakka werd een prooi van het te Kota Bharu gelande regiment van de Japanse 18e divisie, dat dezelfde tactiek toepaste als de regimenten die langs de westkust oprukten: zwermen soldaten op fietsen door de plantages, landingen tijdens de opmars, grote brutaliteit van de *snipers*. Ook dit regiment bereikte Straat Johore eind januari.

Op 31 januari 1942 waren de Japanners aan de Malakka-kant van Straat Johore nog slechts dertig mijl verwijderd van de stad Singapore. In de nacht van vrijdag 30 op zaterdag 31 januari wisten dertigduizend Britse militairen — zonder verliezen! — over de brug tussen het vasteland van Malakka en het eiland Singapore aan de Japanse oorlogsmachine te ontkomen. De stad Singapore wachtte gelaten en nu zonder enige illusie op de laatste, de vernietigende aanval. De Japanners troffen hun voorbereidingen zorgvuldig, ze hadden nog een week geduld. Toen, in de avond van zondag 8 februari na zonsopgang, staken Japanse landingsboten Straat Johore over. Fel verzet van de Britten en hun bondgenoten decimeerde de eerste aanvalsgolven. Maar toen de korte, tropische ochtendschemering aanbrak, hadden vierduizend Japanse soldaten vaste grond onder de voeten, de grond van het diamantvormige eiland Singapore. Afstand naar de gelijknamige stad: veertien mijl. In de stad regeerde de angst. De 'monsters uit Japan' waren in aantocht! De burgers herinnerden zich de gruwelijke verhalen over het wangedrag van dronken Japanse soldaten in Hongkong. Alle drank moest worden vernietigd. Douanebeambten gooiden tienduizenden flessen met alcohol aan scherven, de grote drankfirma's en de burgers volgden het voorbeeld.

De Japanners schoten de onverdedigbare stad in brand. Singapore veranderde in één grote vuurzee. Om 6.10 uur in de ochtend van de vijftiende februari 1942 tekende generaal Percival de overgave. Malakka was voor de Britten en voor de geallieerde oorlogsvoering verloren gegaan; het kostbare Malakka met zijn rubberplantages en zijn tinmijnen, die de helft van de wereldbehoefte aan tin produceerden.

De sterkteverhouding tussen het Japanse leger en de Britse strijdkrachten zou 1:2 zijn geweest; de Japanners meldten later een verlies van 10.000 man aan doden en gewonden, de Britse verliezen zouden daarvan een viervoud hebben bedragen — de literatuur over de oorlog in Malakka vertoont wat betreft het cijfermateriaal grote verschillen. Zeker is: de Britten leden in Malakka de grootste nederlaag in hun militaire geschiedenis. Tienduizenden soldaten werden in gevangenschap gevoerd, naar dwangarbeid en naar een periode van mensonterende mishandelingen en slopende ziekten.

BLANK ACHTER PRIKKELDRAAD

DR. D. VAN VELDEN

In de Eerste en nog veel sterker in de Tweede Wereldoorlog is het de gewoonte van de regeringen geworden een groot aantal, zo niet alle mannelijke burgers van vijandelijke nationaliteit die zich op hun grondgebied bevonden, te interneren. Vrouwen en kinderen bleven grotendeels vrij of werden gerepatriëerd. Voordat wij de wijze beschrijven waarop de Japanners in de eerste maanden van de oorlog in Azië de geallieerde burgers internerden, is het goed even bij dit probleem stil te staan.

Omdat een dergelijke internering meestal onmiddellijk na het begin van de vijandelijkheden plaatsvindt en overhaast geschiedt, zonder dat er voldoende voorbereidingsmaatregelen zijn getroffen, wordt ze vaak op onaangename wijze uitgevoerd. De gebouwen waarin men de geïnterneerden wil onderbrengen en bewaken, zijn op zo iets niet berekend; de mensen zelf lijden onder de schok van de plotselinge oorlogstoestand en onder het feit dat ze uit huis en werk zijn gehaald. Van invloed op de wijze van internering is ook het aantal personen waarom het gaat en de afstand tot het strijdtoneel, dat wil zeggen of men zich meer of minder bedreigd voelt. Van het grootste belang is dan nog of het internerende volk als geheel van mening is dat het in de internationale verhoudingen aan een hoge morele standaard moet voldoen. Propaganda die tevoren tegen de mogelijke vijand is gevoerd, kan immers veel kwaad doen, evenals het feit dat deze vijand de strijd is begonnen met een verraderlijke overval. Dit laatste heeft in de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol gespeeld.

De Amerikanen, de westelijke geallieerden en ook de Japanners waren in de loop van 1941 steeds meer rekening gaan houden met het uitbreken van een oorlog in Azië. De regeringen haalden daarom hun burgers die kans liepen in vijandelijk gebied te geraken, zoveel mogelijk naar huis. Particuliere firma's namen dergelijke maatregelen meestal nog eerder dan de regeringen.

De Nederlanders stonden er het slechtst voor, doordat ze door de Duitse bezetting van hun land waren afgesneden en bovendien het talrijkst waren.

Toen de oorlog op 8 december 1941 uitbrak, internerden de geallieerde regeringen onmiddellijk alle Japanse burgers in hun gebied, ook de vrouwen en kinderen. De Japanners deden hetzelfde met een aantal geallieerde personen in Japan, Korea en Mantsjoerije en met een groep vooraanstaande personen in

Inspectie door de Japanse kampcommandant van het kamp Kampili op Celebes, waar 800 vrouwen en kinderen waren geïnterneerd.

het door de Japanners bezette China en in Thailand. Alle overige gebieden die Japan in de maanden daarop bezette, waren koloniën van de Verenigde Staten, Engeland en Nederland. De blanken in die gebieden verwachtten wel dat de Japanners verschil zouden maken tussen hen en de inheemse bevolking en inderdaad gebeurde dit ook. De bezetters trachtten de Nederlanders, Engelsen en Amerikanen zo snel mogelijk op te sluiten en deden tegelijkertijd hun best om door de Aziatische bevolking te worden verwelkomd als vrienden en bevrijders.

Het voornaamste doel van de Japanse regeringen vóór de oorlog was het scheppen geweest van wat de Japanners noemden: de Sfeer van Gemeenschappelijke Welvaart van Groter Oost-Azië onder leiding van Japan. Volgens de eeuwenoude Japanse wereldbeschouwing was de nationale structuur van Japan goddelijk en vormde ze het hoogste principe van het mensdom. De gehele wereld moest ernaar leven, maar natuurlijk in de eerste plaats de bevolking van Oost-Azië. Om het gebied van dit goddelijk principe te doordringen moest men niet alleen alle politieke, maar ook alle geestelijke invloed van het westen trachten te weren. Daarvoor was het 't beste de westerlingen uit de samenleving

te bannen, dat wil zeggen: te interneren. In Japan zelf werd het gevaar van geestelijke beïnvloeding door het handjevol westerlingen blijkbaar niet zo groot geacht; bovendien hing het interneringsbeleid daar af van burger-ministers (binnenlandse en buitenlandse zaken) die veel internationaler waren georiënteerd dan de militairen. In de bezette gebieden hadden leger en marine het voor het zeggen; voor hun optreden hoefden ze geen verantwoording af te leggen.

Vergeleken met de politieke overwegingen tot internering van vijandelijke burgers waren de militaire in het begin niet belangrijk; daarvoor had Japan te snel en te radicaal gewonnen. Wel speelde er een gevoelsoverweging mee: Amerikanen en Europeanen hadden altijd op de Aziaten neergekeken en hen niet als gelijkwaardigen behandeld. En tenslotte — en de Japanners kwamen daar ook rond voor uit — gebruikten ze de internering ook als een vorm van represaille; de geallieerden hadden immers overal Japanners geïnterneerd, ook vrouwen en kinderen, en hen bij het naderen van het Japanse leger afgevoerd, uit de Engelse gebieden naar Ceylon, uit de Nederlandse naar Australië. De Amerikanen konden deze handelwijze niet meer volgen, doordat de Filipijnen te snel bezet werden. Wel hadden ze ongeveer 120.000 Japanners uit de drie westelijke staten van Amerika overhaast bijeengebracht in kampen.

Gedetailleerde aanwijzingen van de autoriteiten in Tokyo wie er al dan niet moesten worden geïnterneerd en hoe deze internering moest geschieden, zijn na de oorlog niet gevonden. Op zichzelf is dit niet verwonderlijk, aangezien de Japanners na de capitulatie van 15 augustus 1945 ruim de tijd hebben gehad hun stukken grondig te vernietigen. Uit wat er gebeurd is, valt echter af te leiden dat men de geallieerde burgers niet naar het leven wilde staan en hun zoveel geld en persoonlijke bezittingen wilde laten, dat ze er gezamenlijk een tijdlang van in leven konden blijven in daartoe aangewezen gebouwen en buiten het oog van de bevolking. De geïnterneerden mochten daarom lijfgoederen en andere kleine, persoonlijke bezittingen behouden en eveneens het geld dat ze bij zich hadden. Wel stopten de Japanners de uitbetaling van alle salarissen, blokkeerden ze de rekeningen op de banken en namen huizen, meubels en auto's in beslag.

De eerste interneringen waren overal zeer provisorisch geregeld, hetgeen nog wel ver-

ergerd zal zijn door het feit dat de Japanners veel meer geallieerde burgers aantroffen dan ze hadden verwacht, waardoor hun plannen in de war werden gestuurd. Daarbij moet men niet vergeten dat de Japanners er zeker van waren dat ze de oorlog spoedig tot een zegevierend einde zouden brengen en er dus op rekenden de geïnterneerden spoedig naar huis te kunnen terugsturen.

Indien we de internering in de verschillende gebieden de revue laten passeren, dan zien we dat deze in het algemeen langs dezelfde lijnen verliep. Na de bezetting, die bijna steeds met weinig gewelddaden gepaard ging, kregen de geallieerde burgers via de radio of anderszins bevel op een bepaald punt in de stad te verschijnen met zoveel handbagage als ze konden dragen. Daarna werden ze met bussen — of lopend, om ze bloot te stellen aan de eventuele spot van de bevolking — overgebracht naar de gebouwen waarin ze zouden worden geïnterneerd. Deze gebouwen waren voor dit doel nooit uitgerust. Voor de organisatie moesten de geïnterneerden zelf zorgen, nadat zich op een of andere wijze een kampbestuur had gevormd. Dit laatste gebeurde meestal spontaan omdat er nu eenmaal geregeld móést worden waar men zou slapen en waar men eten en drinken vandaan zou halen. Ook eiste de Japanse kampcommandant dat er een of meer personen werden aangewezen aan wie hij orders kon doorgeven en die hij verantwoordelijk kon stellen voor de gang van zaken. De geïnterneerden moesten alle kosten zelf dragen; de Japanners beperkten zich tot de bewaking van het kamp en het geven van bevelen.

In Japan, Mantsjoerije, China en Thailand werden de diplomatieke vertegenwoordigers van vijandelijke mogendheden met hun staf geïnterneerd in ambassades en consultaten. Van de geallieerde gebieden viel (op enige kleine eilandjes in de Pacific na) Hongkong het eerst in handen van de Japanners, namelijk op 25 december 1941. Een week na de bezetting kregen alle geallieerde onderdanen opdracht met wat extra-kleren op een plein bijeen te komen. De organisatie liep echter uit de hand, doordat veel Chinezen een Brits paspoort hadden. Na besprekingen met Engelse, Amerikaanse en Nederlandse vertegenwoordigers wees de bezetter een aantal gebouwen bij de Stanley-gevangenis aan voor de internering van in eerste instantie ongeveer drieduizend personen. Het waren heel behoorlijke gebouwen.

De Filippijnen volgden. Op 2 januari 1942 trokken de Japanners Manila binnen en legden alle Amerikanen en Europeanen huis-arrest op. Na onderhandelingen met een reeds eerder gevormd *American Emergency Committee* koos men als interneringsplaats voor ongeveer 3300 personen de Santo Tomas University uit, een heel geschikt gebouw. Op de andere eilanden van de Filippijnen werden kleinere interneringskampen gevormd.

In de gebieden die vervolgens werden veroverd, sloten de Japanners de geallieerde burgers vrijwel steeds op in plaatselijke gevangenschappen, in vervallen barakken en soms in huizen. Er werd met hen hierover niet onderhandeld. Mannen vanaf zestien jaar werden gescheiden van vrouwen en kinderen. Aan de slechte behuizing konden de geïnter-

neerden weinig verbeteren, aangezien de Japanners geen materiaal binnenlieten.

De meeste Europeanen en Amerikanen en ook tienduizenden Indiërs en Chinezen hadden uit Birma kunnen uitwijken naar Brits-Indië. De Japanners sloten de weinige achtergebleven Europeanen op in de gevangenis van Rangoon en in een barak in Tavoy en in Maymyo. In Singapore en op Malakka waren de Europeanen voor het uitbreken van de oorlog niet geëvacueerd. Pas op 31 januari 1942, na het opblazen van de dam tussen het eiland Singapore en het vasteland, kwam de grote evacuatie via Sumatra en Java naar Ceylon en Australië op gang. Bij deze evacuatie brachten de Japanners vele schepen tot zinken. Twee dagen na de bezetting op 15 februari kregen de geallieerde burgers opdracht zich te verzamelen; ze werden opgesloten in een kazerne en in een klosterschool. Op 6 maart moesten allen zich te voet naar Changi Jail begeven: een lange stoet van ongeveer tweeduizend mannen en vijfhonderd vrouwen en kinderen, met voorop de gouverneur van Singapore.

De situatie op Borneo viel in drie aspecten uiteen. Brits-Noord-Borneo en Nederlands-West-Borneo werden in januari bezet; de weinige Europeanen die waren achtergebleven, werden op enige plaatsen bijeengebracht in huizen, barakken of in de gevangenis. Het ging hier om zo'n tweehonderdvijftig personen; de meeste Engelsen waren eerder al naar Australië of Singapore, de meeste Nederlanders naar Java geëvacueerd. In Oost-Borneo landden de Japanners eerst op Tarakan, waar ze de achtergebleven geallieerde burgers opsloten in de kazerne zonder wraak te nemen voor de vernieling van de olie-installaties. Toen ondanks Japanse waarschuwingen ook de olie-installaties te Balikpapan werden vernield, vermoordden de bezetters in die plaats alle Europeanen en ook allen die ze ontmoetten op hun weg naar Bandjarmasin. In deze laatste plaats had men op het laatste ogenblik de meeste mensen nog kunnen evacueren naar Java. De Japanners spaarden vervolgens de ongeveer honderdvijftig vluchtelingen die het binnenland waren ingetrokken en internerden hen in Bandjarmasin. Niet alle gevluchte blanken kwamen er zo goed af. Verscheidene kleinere groepen waren het onmetelijke binnenland van Borneo ingetrokken; op de duur werden ze alle gevonden en meestal vermoord.

Celebes werd bezet door de Japanse marine, die in de kop van de Minahasa landde en in Manado ongeveer honderd zestig mannen bijebracht in de kazerne. De vrouwen en kinderen gingen naar een school in Tomohon. Het Japanse optreden hier was uitzonderlijk slecht. Uit Makasar hadden vele vrouwen nog naar Australië of Java kunnen uitwijken; anderen waren naar een evacuatiecentrum bij Malino gegaan. Toen de Japanners op 9 februari Makasar binnentrokken, sloten ze de daar achtergeblevenen op in de kazerne. Vrouwen en kinderen werden vandaar uit spoedig samengebracht met de evacués die zich al in Malino bevonden.

De verovering van Sumatra geschiedde in twee fasen, de internering dus ook. Half februari bezetten de Japanners Zuid-Suma-

tra. Dit geschiedde door een deel van het 16e leger onder luitenant-generaal Imamura, dat veertien dagen later ook Java zou veroveren. Imamura was een tegenstander van een slecht voorbereide internering, met het gevolg dat zowel hier als later op Java de Europese bevolking voorlopig ongemoeid werd gelaten. Maar spoedig kwam Sumatra onder de Japanse autoriteiten in Singapore. Op 13 maart bezette een Japans leger Medan; de Europeanen kregen onmiddellijk huis-arrest en bovendien moesten ze hun huizen met schuttingen afsluiten. Medio april kregen ze aanzegging zich te verzamelen voor internering. Ze werden lopend afgevoerd en niemand kreeg toestemming hen te helpen bij het dragen van de bagage. Het laat zich denken wat dit betekende voor de vele moeders met kleine kinderen van wie de mannen reeds krijgsgevangen waren gemaakt. In deze weken richtten de Japanners vele kampen in; de mannen werden meestal opgesloten in gevangenschappen, de vrouwen in huizen of in vervallen barakken. In Atjeh traden de bezetters zeer ruw op. In totaal werden er op Sumatra ongeveer dertien-duizend personen geïnterneerd, onder wie twaalfduizend Nederlanders.

Op Java landden de Japanners in de nacht van 1 maart. Op 5 maart bezetten ze Batavia en sloten er de hoogste burgerlijke autoriteiten op in de gevangenis. De volgende dagen werden ook vele personen uit het bedrijfsleven geïnterneerd, maar de overigen bleven vrij. Imamura wilde dat de internering goed en rustig zou verlopen en bovendien zat hij met het probleem meer dan tachtigduizend mensen onder te moeten brengen — meer dan in alle andere gebieden bij elkaar.

Alle overige eilanden, tot en met de Bismarck Archipel en Wake, werden in december 1941 en in de daaropvolgende maanden door de Japanse marine bezet. De Europese en Amerikaanse burgers werden er geïnterneerd, vaak onder zeer slechte omstandigheden, zoals op Ambon.

Nog een enkel woord over de repatriëring. Uit het Japanse oorlogsgebied kon deze alleen per schip plaatsvinden en dan nog over zeer grote afstanden. Japan wilde er geen schepen voor beschikbaar stellen en duldde ook geen enkel buitenlands schip in zijn wateren. De meeste tegenwerking kwam van de Japanse ministers van oorlog en marine. De repatriëring die tenslotte tot stand kwam, betrof de uitwisseling van het wederzijds diplomatiek personeel en van die gelegenheid maakte men gebruik om op de schepen zoveel mogelijk andere mensen onder te brengen. De onderhandelingen over de repatriëring vielen uiteen in een Amerikaans-Japans en een Brits-Japans gesprek. Nederland viel onder dat laatste, maar uit Nederlands-Indië lieten de Japanners niemand gaan. De Amerikaanse en Britse consulaire ambtenaren waren daar al vóór de bezetting uitgeweken. De uitwisselingen vonden in juli en augustus 1942 plaats in het neutrale Lourenço Marques en omvatten respectievelijk ongeveer vijftienhonderd en tweeduizend personen. Later, in september 1943, kwam er met veel moeite een tweede Amerikaans-Japanse uitwisseling tot stand.